

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΙΡΑΙΩΣ

**Τμήμα Διεθνών και Ευρωπαϊκών Σπουδών
ΠΜΣ στις Διεθνείς και Ευρωπαϊκές Σπουδές**

**Επιλογές Πυρηνικοποίησης:
Περιπτώσεις Αδύναμων Κρατών**

Αγγελική Χ. Λέντη

Πειραιάς 2013

Στους γονείς μου
Χρήστο και Αρτεμισία

Πανεπιστήμιο Πειραιώς

Ευχαριστίες

Τις θερμές μου ευχαριστίες στον Καθηγητή Αθανάσιο Πλατιά για την πολύτιμη επιστημονική του συμβουλή, την επίβλεψη, την έμπνευση και την εκπόνηση αυτής της μελέτης. Θα ήθελα επίσης να ευχαριστήσω τον δρ Ιωάννη Κωνσταντόπουλο για την πολύτιμη βοήθειά του, τα σχόλια του και τις κριτικές του παρατηρήσεις.

Οφείλω, επίσης, πολλά ευχαριστώ στους Καθηγητές του τμήματος Διεθνών και Ευρωπαϊκών Σπουδών για τις γνώσεις που απεκόμισα όλα αυτά τα χρόνια και ιδιαιτέρως στον Επίκουρο Καθηγητή Ιωάννη Παραβάντη για τις πολύτιμες συμβουλές του. Τέλος, θα ήθελα να εκφράσω την ευγνωμοσύνη μου στον πατέρα μου Χρήστο, τη μητέρα μου Αρτεμισία, την αδερφή μου Χρυσάνθη και τη γιαγιά μου Αγγελική για την απλόχερη βοήθεια, τη συμπαράσταση και την πίστη τους σε μένα.

Πανεπιστήμιο Πειραιώς

Περιεχόμενα

Ευχαριστίες.....	3
Περιεχόμενα.....	4
Κατάλογος Πινάκων.....	6
Κατάλογος Σχημάτων.....	7
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1 ^ο – ΕΙΣΑΓΩΓΗ	
1.1 Εισαγωγή.....	8
1.2 Διάρθρωση της Ερευνητικής Εργασίας.....	8
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2 ^ο – ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΗ ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΗ ΓΙΑ ΤΑ ΑΔΥΝΑΜΑ ΚΡΑΤΗ	
2.1 Εισαγωγή.....	10
2.2 Ρεαλισμός.....	10
2.3 Ορισμός Αδύναμων Κρατών (ερώτημα Ε1).....	14
2.4 Κράτος και Κοινωνία.....	17
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3 ^ο – ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ	
3.1 Εισαγωγή.....	20
3.2 Ερευνητικά Ερωτήματα.....	20
3.3 Ερευνητική Μεθοδολογία.....	21
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4 ^ο – ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ	
4.1 Εισαγωγή.....	23
4.2 Η Στρατηγική Επιλογή της Πυρηνικοποίησης (Ερώτημα Ε2)	23
4.2.1 Κίνητρα (Ερώτημα Ε3)	26
4.2.2 Αντικίνητρα (Ερώτημα Ε4)	29
4.2.3 Επιπτώσεις Πυρηνικοποίησης (Ερώτημα Ε5)	31
4.3 Περιπτώσεις Πυρηνικοποίησης (Ερώτημα Ε6)	42
4.3.1 Η περίπτωση της πυρηνικής αντιστροφής (Ερώτημα Ε7).....	43

4.3.2 Η περίπτωση της πυρηνικής αυτοσυγκράτησης (Ερώτημα Ε8).....	47
4.3.3 Η περίπτωση της πυρηνικής αντιστάθμισης (Ερώτημα Ε9).....	48

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5^ο – ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

5.1 Εισαγωγή.....	51
5.2 Σύνοψη - Συμπεράσματα.....	51
5.3 Προτάσεις για περαιτέρω μελέτη.....	54
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΑΝΑΦΟΡΕΣ.....	55
ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ.....	60

Πανεπιστήμιο Πειραιώς

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΙΝΑΚΩΝ

ΠΙΝΑΚΑΣ 1.1 : Ένας ιδανικός τυπικός ορισμός των μικρών κρατών.....	17
ΠΙΝΑΚΑΣ 1.2 : Χρονολόγηση της Διασποράς των Πυρηνικών Όπλων.....	34
ΠΙΝΑΚΑΣ 1.3 : Περιπτώσεις πυρηνικής αντιστροφής από το 1945.....	44

Πανεπιστήμιο Πειραιώς

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΣΧΗΜΑΤΩΝ

ΣΧΗΜΑ 1.1 : Διαχωρισμός των Τεσσάρων Στρατηγικών Επιλογών.....	23
ΣΧΗΜΑ 1.2 : Planned/Proposed Reactors and Nuclear Option Worldwide...	32
ΣΧΗΜΑ 1.3 : The Future in Nuclear Programs.....	41

Πανεπιστήμιο Πειραιώς

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

1.1 Εισαγωγή

Στο άναρχο και ανταγωνιστικό διεθνές σύστημα τα κράτη, ως οι πιο σημαντικοί παράγοντες του συστήματος, λειτουργούν μέσα σε μια κατάσταση αβεβαιότητας, υπολογίζουν το κόστος και το όφελος των επιλογών τους και επιδιώκουν τη μεγιστοποίηση των κερδών τους. Λειτουργούν, δηλαδή, με βάση το εθνικό τους συμφέρον. Υπέρτατο εθνικό συμφέρον του κράτους είναι η ασφάλεια και η επιβίωσή του, η οποία επιτυγχάνεται μέσω της ισχύος και μάλιστα της στρατιωτικής ισχύος. Τα κράτη επιδιώκουν συνεχώς την ισχύ για να επηρεάζουν τους υπόλοιπους ή να αποκτήσουν μέσα για τον ίδιο σκοπό. Έτσι, αντιλαμβανόμαστε πόσο σημαντικό ρόλο παίζουν οι Μεγάλες Δυνάμεις στην παγκόσμια εξισορρόπηση δυνάμεων. Γι' αυτόν, ακριβώς, τον λόγο οι περισσότεροι αναλυτές στη διεθνή βιβλιογραφία ασχολούνται με αυτές και με το ρόλο τους στο διεθνές σύστημα. Σκοπός της παρούσας εργασίας είναι να αποτυπώσει τον ρόλο που παίζουν τα αδύναμα κράτη στο διεθνές σύστημα και να ανακαλύψει με ποιους τρόπους μπορούν να μεγιστοποιήσουν την ισχύ τους. Ένας τρόπος είναι η στρατηγική επιλογή της πυρηνικοποίησής τους, μια επιλογή που έχει απασχολήσει πολύ τη διεθνή κοινότητα. Το δεύτερο, λοιπόν, κομμάτι αυτής της εργασίας ασχολείται με την επιλογή των κρατών -και κυρίως των αδύναμων κρατών- να αποκτήσουν πυρηνικά όπλα, καθώς και τις περιπτώσεις που οδηγούν πολλές φορές κράτη να ακυρώσουν μια τέτοια απόφαση δημιουργίας πυρηνικού προγράμματος, εξαιτίας παραγόντων που αναλύονται στη συνέχεια.

1.2 Διάρθρωση της Ερευνητικής Εργασίας

Η συγκεκριμένη έρευνα αποτελείται από πέντε κεφάλαια. Το παρόν κεφάλαιο (Εισαγωγή) αποτελεί το εισαγωγικό κεφάλαιο της έρευνάς μας. Περιγράφονται τα πεδία που καλύπτει η έρευνα καθώς και η διάρθρωση των περιεχομένων της. Στο Κεφάλαιο 2 (βιβλιογραφική Επισκόπηση για τα Αδύναμα Κράτη) παρουσιάζεται μια συνοπτική ανάλυση του ρεαλισμού, της βασικής θεωρίας των διεθνών σχέσεων, πάνω στην οποία στηρίχτηκε αυτή η μελέτη. Επίσης, γίνεται μια προσπάθεια ορισμού των αδύναμων κρατών και περιγράφεται η σχέση του κράτους με την κοινωνία στα πλαίσια της ισχύος του πρώτου σε σχέση με την ισχύ της κοινωνίας. Στο Κεφάλαιο 3 (Μεθοδολογία) καταγράφονται τα βήματα της ερευνητικής μας προσπάθειας. Περιγράφεται η μέθοδος της επιλογής και της επεξεργασίας των στοιχείων της έρευνας και διατυπώνονται τα

βασικά ερευνητικά ερωτήματα. Στο Κεφάλαιο 4 (Αποτελέσματα) παρουσιάζονται τα αποτελέσματα της επεξεργασίας των ερευνητικών στοιχείων και γίνεται προσπάθεια να απαντηθούν ερευνητικά ερωτήματα σχετικά με τις στρατηγικές επιλογές των αδύναμων κρατών και, ειδικότερα, την επιλογή της πυρηνικοποίησης. Παρουσιάζονται τα κίνητρα και τα αντικίνητρα ενός κράτους στην απόκτηση πυρηνικών όπλων και οι επιπτώσεις της πυρηνικοποίησης στο διεθνές σύστημα. Επίσης, αναλύονται οι τρεις περιπτώσεις της πυρηνικοποίησης, η περίπτωση της πυρηνικής αντιστροφής (nuclear reversal), της αυτοσυγκράτησης (restraint) και της αντιστάθμισης (hedging) και παρουσιάζεται περιπτωσιολογική μελέτη για την καθεμία. Στο Κεφάλαιο 5 (Συμπεράσματα) εκτίθενται τα συμπεράσματα της έρευνάς μας. Αρχικά δίδεται η ανασκόπηση της έρευνάς μας, στη συνέχεια περιέχονται συνοπτικά τα συμπεράσματα της ερευνητικής διαδικασίας και στο τέλος παρουσιάζονται τα θέματα που χρήζουν περαιτέρω μελέτη. Τέλος, ακολουθεί η βιβλιογραφική αναφορά της έρευνάς μας.

Πανεπιστήμιο Πειραιώς

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΗ ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΗ ΓΙΑ ΤΑ ΑΔΥΝΑΜΑ ΚΡΑΤΗ

2.1 Εισαγωγή

Αν εξετάσουμε τη διεθνή βιβλιογραφία των διεθνών σχέσεων, θα διαπιστώσουμε ότι ιστορικά επικεντρώνεται κυρίως στη συμπεριφορά και τις δράσεις των Μεγάλων Δυνάμεων. Αντίθετα, πολύ λίγοι ακαδημαϊκοί, διεθνολόγοι και πολιτικοί επιστήμονες έχουν ασχοληθεί με τη συμπεριφορά των αδύναμων κρατών και τη θέση τους στο διεθνές σύστημα. Η παρούσα εργασία θα προσπαθήσει να απαντήσει στα ερωτήματα: τι σημαίνει «αδύναμο κράτος» και με ποιους τρόπους προσπαθεί να αντέξει τον ανταγωνισμό της Μεγάλης Δύναμης στο διεθνές σύστημα; Ποιες είναι οι στρατηγικές του επιλογές και πώς καταλήγει σε αυτές; Η επιλογή της πυρηνικοποίησης έχει αποτέλεσμα για το αδύναμο κράτος και τελικά οδηγεί το σύστημα σε σταθερότητα ή σε αστάθεια;

Πριν ξεκινήσουμε την ανάλυσή μας για τις στρατηγικές επιλογές των αδύναμων κρατών και τα κίνητρα της κατάλληλης επιλογής μιας εκ των εναλλακτικών στρατηγικών, θα πρέπει πρώτα να εξηγήσουμε ποιο είναι το «αδύναμο κράτος» και τι ακριβώς σημαίνει «αδύναμο». Θα το εξετάσουμε αυτό υπό το πρίσμα του ρεαλισμού, μιας εκ των κύριων θεωρητικών προσεγγίσεων που επιχειρούν να εξηγήσουν την παγκόσμια πολιτική. Η επιλογή του ρεαλισμού για την εξήγηση του φαινομένου της πυρηνικοποίησης των αδύναμων κρατών δεν έγινε τυχαία, ούτε αφοριστικά. Αποτελεί τη θεωρία που άσκησε τη μεγαλύτερη επιρροή στην ερμηνεία της παγκόσμιας πολιτικής και του διεθνούς συστήματος κρατών και κατά τη γνώμη μου, υπερισχύει των άλλων μέχρι σήμερα, εφόσον δεν έχει δημιουργηθεί κανένας άλλος ισχυρότερος θεσμός από αυτόν του κράτους και τα ίδια βασικά πρότυπα που διαμόρφωσαν τη διεθνή πολιτική κατά το παρελθόν εξακολουθούν να ισχύουν και σήμερα.

2.2. Ρεαλισμός

Ο ρεαλισμός αποτελεί την κυρίαρχη θεωρία των Διεθνών Σχέσεων διότι δίνει την πιο ισχυρή εξήγηση για τον πόλεμο ο οποίος αποτελεί την συνηθισμένη συνθήκη ζωής στο διεθνές σύστημα. Είναι μια σχολή σκέψης που απαντά με συγκεκριμένο τρόπο σε μια σειρά από ερωτήματα, όπως ποια είναι η δομή και ο χαρακτήρας του διεθνούς συστήματος, ποια είναι τα κύρια αίτια της στρατηγικής συμπεριφοράς των κρατών, πώς επιβιώνουν τα κράτη σε ένα ανταγωνιστικό διεθνές σύστημα, ποιος είναι ο ρόλος του «δικαίου» και της «ηθικής» στις διεθνείς σχέσεις και πώς κατοχυρώνεται η ειρήνη στο διεθνές σύστημα. Πατέρας του ρεαλισμού θεωρείται ο Θουκυδίδης, το έργο του οποίου

δίνει μια κλασική και διαχρονική απάντηση στα παραπάνω ερωτήματα. Οι περισσότεροι σύγχρονοι θεωρητικοί των διεθνών σχέσεων, όπως ο Martin Wight, ο Robert Gilpin, ο Hans Morgenthau, ο Hedley Bull, ο Kenneth Waltz και άλλοι, σημειώνουν τη σημασία και τη συνεισφορά του έργου του Θουκυδίδη στις διεθνείς σχέσεις και τις στρατηγικές σπουδές, χαρακτηρίζοντάς τον ως τον πρώτο πολιτικό επιστήμονα και ρεαλιστή που έδωσε έμφαση στην ανάλυση του συσχετισμού ισχύος και στα βασικά προβλήματα της διεθνούς πολιτικής, όπως ο διακρατικός ανταγωνισμός, οι συμμαχίες, η αποτροπή, ο καταναγκασμός, το δίλημμα ασφαλείας, η ισορροπία δυνάμεων κλπ.

Βασικό σημείο της θεωρίας του ρεαλισμού αποτελεί η άναρχη φύση του διεθνούς συστήματος. Στο διεθνές σύστημα παρατηρείται μια έλλειψη οργανωμένης τάξης, σε αντίθεση με την εσωτερική διακυβέρνηση ενός κράτους. Η έλλειψη μιας κεντρικής εξουσίας που να επιβάλλει την τάξη κάνει το διεθνές σύστημα άναρχο. Σε συνθήκες αναρχίας, όμως, τα πάντα επιτρέπονται αφού θα λέγαμε ότι επικρατεί το «δίκαιο» του ισχυρότερου. Η αναρχία, λοιπόν, του διεθνούς συστήματος δημιουργεί ένα αίσθημα ανασφάλειας και φόβου μεταξύ των μονάδων του συστήματος. Αυτό αποκαλείται στη θεωρία των διεθνών σχέσεων «δίλημμα ασφαλείας», δηλαδή η κατάσταση που προκύπτει όταν τα μέτρα που αυξάνουν την ασφάλεια ενός κράτους ταυτόχρονα μειώνουν την ασφάλεια των άλλων. Έτσι, αφού προσδιορίσουμε τους κύριους δρώντες του διεθνούς συστήματος, που είναι τα κράτη, στη συνέχεια αναλύουμε τον συσχετισμό δυνάμεων μεταξύ των ισχυρότερων δρώντων στο σύστημα αυτό.

Είπαμε παραπάνω ότι πρωταρχικός στόχος των κρατών είναι να μεγιστοποιήσουν την ασφάλειά τους. Εκτός, όμως, από τον φόβο, η μεγιστοποίηση του συμφέροντος αποτελεί βασικό κίνητρο της στρατηγικής συμπεριφοράς των κρατών. Μετά την επιβίωσή τους, τα κράτη πρέπει να μεριμνήσουν για τη διατήρηση της εδαφικής τους ακεραιότητας και της ανεξαρτησίας τους. Τα συμφέροντα κάθε κράτους σε ένα ανταγωνιστικό διεθνές σύστημα εστιάζουν στη διατήρηση της σχετικής τους θέσης στην κατανομή ισχύος. Αν η σχετική τους θέση χειροτερεύσει και αυτή των αντιπάλων τους καλυτερεύσει, τότε ενδέχεται να κινδυνεύσει και η ασφάλειά τους. Τα κράτη, λοιπόν, έχουν συμφέρον να προσπαθήσουν να καλυτερεύσουν τη θέση τους στο διεθνές σύστημα, αυξάνοντας συνεχώς την ισχύ τους, διότι η ισχύς είναι πάντοτε σχετική. Αυτό, όμως, οφείλουν να το κάνουν με τρόπο ορθολογικό. Αυτό σημαίνει ότι τα κράτη πρέπει να είναι σε θέση να υπολογίζουν τη σχέση κόστους/οφέλους και να επιλέγουν τη στρατηγική εκείνη που μεγιστοποιεί το συμφέρον τους. Επίσης, μεγάλη σημασία έχει η ισορροπία δυνάμεων, καθώς στο άναρχο και ανταγωνιστικό διεθνές σύστημα η διατήρηση της ειρήνης δεν είναι εύκολη. Σύμφωνα με τη θεωρία του ρεαλισμού, ο ασφαλέστερος τρόπος για την κατοχύρωση της ειρήνης είναι η διατήρηση της ισορροπίας δυνάμεων. Στην πράξη αυτό σημαίνει ότι τα κράτη πρέπει από μόνα τους να μεριμνούν για

την ασφάλειά τους (αρχή της αυτοβοήθειας) και την εξισορρόπηση των αντιπάλων τους.

Η επιδίωξη της ισχύος στον ρεαλισμό είναι κεντρικό ζήτημα. Για να μπορέσουν να επιβιώσουν τα κράτη μέσα σε ένα άναρχο διεθνές σύστημα, αλλά και για να μπορέσουν να προασπίσουν τα συμφέροντά τους, είναι αναγκασμένα να αναζητούν ισχύ. Οι ρεαλιστές ενδιαφέρονται κυρίως για την «σκληρή ισχύ» (hard power), δηλαδή την οικονομική, διπλωματική και στρατιωτική δύναμη.

Καταλήγοντας, θα μπορούσαμε να συνοψίσουμε τον σύγχρονο πολιτικό ρεαλισμό στις εξής βασικές αρχές (Πλατιάς Αθ., Διεθνείς Σχέσεις και Στρατηγική στον Θουκυδίδη, Εστία 2007, σελ 57-58):

«1. Η έλλειψη ρυθμιστικής εξουσίας στο διεθνές σύστημα (δηλαδή η ύπαρξη διεθνούς αναρχίας) παίζει καθοριστικό ρόλο στη συμπεριφορά των κρατών.

2. Καθώς απουσιάζει η υπερκρατική εξουσία, η οποία ρυθμίζει τον ανταγωνισμό, οι σχέσεις των κρατών είναι κατά βάση ανταγωνιστικές και συγκρουσιακές.

3. Τα κράτη σε ένα τέτοιο σύστημα αντιμετωπίζουν ένα «δίλημμα ασφαλείας», αφού τα μέτρα που λαμβάνουν για να αυξήσουν την ασφάλειά τους μειώνουν την ασφάλεια των άλλων. Αυτό ανατροφοδοτεί την ανασφάλεια και τους ανταγωνισμούς.

4. Τα κράτη είναι οι βασικοί δρώντες στο διεθνές σύστημα, άρα και η βασική μονάδα ανάλυσης των διεθνών σχέσεων.

5. Τα κράτη επειδή είναι «ευαίσθητα στο κόστος» έχουν κάθε λόγο να συμπεριφέρονται ορθολογικά. Τα λάθη τιμωρούνται.

6. Κυρίαρχος στόχος κάθε κράτους είναι η κατοχύρωση της ασφαλείας του: επιβίωση, εδαφική κυριαρχία, ανεξαρτησία.

7. Τα κράτη, παράλληλα, επιδιώκουν τη διατήρηση ή την καλύτευση της σχετικής τους θέσης στο διεθνές σύστημα.

8. Τα κράτη επιδιώκουν να αποκτήσουν ισχύ, η οποία είναι το κύριο «νόμισμα» της διεθνούς πολιτικής.

9. Τα κράτη έχουν κάθε κίνητρο να προσπαθούν να εξισορροπήσουν τους αντιπάλους τους και με αυτή τους τη συμπεριφορά συμβάλλουν στη δημιουργία ενός συστήματος ισορροπίας δυνάμεων.

10. Η ανάγκη επιβίωσης και εξυπηρέτησης συμφερόντων αναγκάζει τα κράτη να υποβαθμίζουν το ρόλο του «δικαίου» και της «ηθικής».

Κλείνοντας, θα θέλαμε να αναφερθούμε εν συντομία στις διάφορες μορφές του πολιτικού ρεαλισμού. Σήμερα, οι δύο πιο σημαντικές μορφές πολιτικού ρεαλισμού είναι ο «παραδοσιακός ρεαλισμός» και ο «δομικός ρεαλισμός» ή «νεορεαλισμός». Οι δύο αυτές μορφές, παρότι αντλούν από τον βασικό πυρήνα της θουκυδίδειας ανάλυσης, διαφέρουν μεταξύ τους. Μια βασική διαφορά είναι ότι οι παραδοσιακοί ρεαλιστές εστιάζουν την ανάλυσή τους στην εξέταση της ανθρώπινης φύσης, ενώ οι δομικοί ρεαλιστές στην ανάλυση του διεθνούς συστήματος. Δεύτερον, για τους δομικούς ρεαλιστές η επιδίωξη της αύξησης της ισχύος, για την οποία μιλήσαμε παραπάνω, σχετίζεται άμεσα με την ανασφάλεια που προκαλεί το άναρχο διεθνές σύστημα. Άρα, η επιδίωξη της ισχύος σε αυτήν την περίπτωση αποτελεί μέσο επιβίωσης και αναζήτησης της αυτοπροστασίας. Αντίθετα, οι παραδοσιακοί ρεαλιστές δεν σχετίζουν την αναζήτηση της ισχύος μόνο με την απόκτηση των μέσων που θα επιτρέψουν την επιβίωση, αλλά για αυτούς γίνεται συχνά αυτοσκοπός.

Ιστορικά και με βάση τους σημαντικότερους ρεαλιστές, τα βασικότερα επιχειρήματα υπέρ του παραδοσιακού/κλασικού και του δομικού ρεαλισμού/νεορεαλισμού αντίστοιχα είναι τα εξής: Για τον κλασικό ρεαλισμό, ξεκινώντας από τον Θουκυδίδη στον Πελοποννησιακό Πόλεμο, η διεθνής πολιτική καθοδηγείται από έναν ατέρμονα αγώνα για ισχύ που έχει τις ρίζες του στην ανθρώπινη φύση. Η δικαιοσύνη, το δίκαιο και η κοινωνία είτε δεν έχουν θέση, είτε περιορίζονται. Φυσικά, ο Θουκυδίδης δεν μένει μόνο στον ανθρώπινο παράγοντα, αλλά συνδυάζει και τα τρία επίπεδα ανάλυσης: το συστημικό, το κρατικό και το ατομικό. Στον Ηγεμόνα του Machiavelli ο πολιτικός ρεαλισμός αναγνωρίζει ότι οι αρχές υποτάσσονται στις πολιτικές και η έσχατη επιδεξιότητα του αρχηγού του κράτους είναι να δεχτεί και να προσαρμοστεί στα ευμετάβλητα σχήματα ισχύος-πολιτικής στην παγκόσμια πολιτική. Ο Morgenthau (Politics Among Nations) μιλά για μια πολιτική που διέπεται από τους νόμους που δημιουργούνται από την ανθρώπινη φύση. Ο μηχανισμός που χρησιμοποιούμε για να καταλάβουμε τη διεθνή πολιτική είναι μέσω της έννοιας των συμφερόντων, προσδιορισμένης σε όρους ισχύος. Από την άλλη μεριά, για τον δομικό ρεαλισμό, ο Rousseau (The State of War) υποστηρίζει ότι δεν είναι η ανθρώπινη φύση αλλά το άναρχο σύστημα που τροφοδοτεί αισθήματα φόβου, ζήλιας, καχυποψίας και αβεβαιότητας. Ο Waltz (Theory of International Politics) προχωρά το επιχείρημα αυτό, λέγοντας πως η αναρχία οδηγεί σε μια λογική αυτοβοήθειας στην οποία τα κράτη επιδιώκουν να μεγιστοποιήσουν την ασφάλειά τους. Η πιο σταθερή κατανομή ισχύος στο σύστημα για τον Waltz είναι ο διπολισμός. Τέλος, ο Mearsheimer (Tragedy of Great Power Politics) υποστηρίζει ότι το σύστημα αναρχίας και αυτοβοήθειας αναγκάζει τα κράτη να μεγιστοποιήσουν τη σχετική θέση ισχύος τους.

2.3. Ορισμός αδύναμων κρατών

Ο όρος «αδύναμο κράτος» χρησιμοποιείται με μεγάλη συχνότητα στη διεθνή βιβλιογραφία των διεθνών σχέσεων από πολλούς αναλυτές, οι οποίοι ωστόσο δεν δίνουν πάντα τον κατάλληλο ορισμό του ή, μάλιστα, δεν το προσπαθούν καν σε πολλές περιπτώσεις! Σε εκείνο που συμφωνούν όμως οι περισσότεροι είναι ότι ένα κράτος είναι αδύναμο, μόνο σε σχέση με ένα άλλο ισχυρότερο, στην παραδοχή δηλαδή της σχετικότητας της ισχύος για την οποία μιλήσαμε παραπάνω. Ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα στον τομέα της ασφάλειας είναι ότι η Ελλάδα μπορεί να είναι ένα αδύναμο-μικρό κράτος σε σχέση με την Τουρκία, αλλά η Κύπρος αντίστοιχα είναι ένα αδύναμο-μικρό κράτος σε σχέση με την Ελλάδα και η Τουρκία ένα αδύναμο-μικρό κράτος σε σχέση με τις ΗΠΑ. Στη μελέτη των διεθνών σχέσεων δεν μετράει το απόλυτο μέγεθος, αλλά η σχετική ισχύς. Ο όρος «αδύναμο κράτος» έχει επικρατήσει όχι μόνο γιατί αναφέρεται σε ένα μικρό κράτος, αλλά και γιατί μπορεί να χρησιμοποιηθεί και για κράτη που εμφανίζουν αδυναμία σε διάφορους τομείς όπως τη δυνατότητά τους να προστατέψουν, να διατηρήσουν ή να αυξήσουν τα εθνικά-ζωτικά τους συμφέροντα. Η ιεραρχία του διεθνούς συστήματος, αν και άναρχο, αναγνωρίζει την ύπαρξη πέντε βαθμίδων: οι υπερδυνάμεις, οι μεγάλες δυνάμεις, οι μεσαίες δυνάμεις, τα μικρά-αδύναμα κράτη και τα αποτυχημένα κράτη. Είναι, όμως, αδύνατο να ορίσουμε ακριβώς καθεμία από τις παραπάνω κατηγορίες, καθώς τα κράτη δεν είναι στατικές οντότητες, αλλά συνεχώς δοκιμάζονται, διαμορφώνονται και αλλάζουν. Είναι, λοιπόν, απαραίτητη η χρήση κάποιων κριτηρίων που στηρίζονται σε ποσοτικά ή ποιοτικά χαρακτηριστικά.

Ωστόσο, ο Michael Handel, υποστηρίζει πως η κατηγοριοποίηση αυτή ενέχει κινδύνους διότι μπορεί αυτή η υπεραπλούστευση των ποσοτικών χαρακτηριστικών να σε οδηγήσει σε λάθος συμπεράσματα, καθώς μπορεί να μην λάβεις υπόψη πιο σημαντικά-διαισθητικά χαρακτηριστικά που δεν μπορούν να μπουν σε κατηγορίες. Η τάση στην επιστήμη του να εστιάζεις σε μετρήσιμα χαρακτηριστικά μπορεί συχνά να οδηγήσει σε λάθος συμπεράσματα. (Michael Handel, *Weak States in the International System*, Frank Cass 1990, σελ 49-52).

Οι απλούστεροι ορισμοί των αδύναμων κρατών είναι, συνήθως, αρνητικοί. Δηλαδή, είναι ορισμοί που καθορίζουν την έννοια του αδύναμου κράτους, όχι με το τι είναι αλλά με το τι δεν είναι! Για παράδειγμα, «Αδύναμο κράτος είναι οποιοδήποτε κράτος του διεθνούς συστήματος, το οποίο δεν ανήκει στην κατηγορία των μεγάλων δυνάμεων...» (Paul Herre quoted in Michael Handel, *Weak States*, 1990, p.11). Αυτοί, όμως, οι ορισμοί δεν καταφέρνουν να χαρακτηρίσουν ένα κράτος θετικά, να εξηγήσουν δηλαδή απλώς τι σημαίνει ο όρος «αδύναμο κράτος» και παράλληλα, δεν εξηγούν ποια είναι εκείνα τα στοιχεία που καθορίζουν την έννοια της μεγάλης δύναμης, ώστε να συμπεράνουμε τελικώς ποιο είναι το αντίθετό της. Ίσως, λοιπόν, σε αυτό το σημείο να ήταν απαραίτητο να προσδιορίσουμε τον όρο «μεγάλη δύναμη», ώστε να συμπεράνουμε στη συνέχεια τι είναι «αδύναμο κράτος». Για να

ορίσουμε τη θέση που έχει ένα κράτος στο διεθνές σύστημα απαιτούνται διάφορα κριτήρια, με το ιστορικά ισχυρότερο και παλαιότερο να είναι ο πληθυσμός, κυρίως σε ό,τι αφορά την στρατιωτική ισχύ. Μέχρι τον 20^ο αιώνα, αυτό ήταν το βασικότερο κριτήριο στρατιωτικής ισχύος ενός κράτους. Εκτός απ' την στρατιωτική ισχύ και άλλα κριτήρια που αφορούν τον πληθυσμό είναι σημαντικά και έχουν να κάνουν με την οικονομική, βιομηχανικά και κοινωνική ικανότητα του κράτους. Οι δύο βασικοί τέτοιοι δείκτες είναι το Εθνικό Ακαθάριστο Προϊόν (ΑΕΠ) και το ΑΕΠ ανά κάτοικο. Και πάλι το απόλυτο νούμερο εδώ μπορεί να δώσει λάθος συμπεράσματα, για παράδειγμα ένα σχετικά μεγάλο ΑΕΠ μπορεί να στηρίζεται κυρίως σε αγροτικά προϊόντα, ενώ αντίστοιχα ένα μικρό μπορεί να βασίζεται σε μια μοντέρνα και εξελιγμένη βιομηχανία (Herman Kahn and Anthony J. Wiener, *The Year 2000*, New York: Macmillan, 1968, σελ 132-133). Επιπλέον, χρειαζόμαστε περισσότερες πληροφορίες για τα οικονομικά στοιχεία μιας χώρας ώστε να αξιολογήσουμε την πραγματική της ισχύ και επίσης, θα πρέπει να είναι σε υψηλή κατάσταση σε όλες τις κατηγορίες για να θεωρηθεί μεγάλη δύναμη.

Συνοπτικά, θα μπορούσαμε να πούμε ότι όλοι οι ορισμοί συμφωνούν στο ότι το βασικό χαρακτηριστικό του αδύναμου κράτους είναι η ανικανότητά του να προστατέψει και να παρέχει ασφάλεια στην επικράτειά του, ειδικά απέναντι σε μια μεγάλη δύναμη ή ακόμα και απέναντι σε ένα άλλο αδύναμο-μικρό κράτος, που ενδεχομένως να το υποστηρίζει μια μεγάλη δύναμη (Robert O. Keohane, *Lilliputians' Dilemmas: Small States in International Politics*, International Organization, 1969, σελ 293). Και, φυσικά, αξίζει να σημειωθεί η παρατήρηση του Michael Handel, πάνω στον οποίο έχει στηριχθεί η συγκεκριμένη προσπάθεια, ότι η διαχωριστική γραμμή μεταξύ ισχυρών και αδύναμων κρατών γίνεται ολοένα και πιο δυσδιάκριτη. (Michael Handel, *Weak States*, Frank Cass, 1990).

Κάποιοι συγγραφείς υποστηρίζουν πως μπορούμε να ορίσουμε τα κράτη χρησιμοποιώντας τον βαθμό επιρροής που ασκούν στο διεθνές σύστημα. Μια μεγάλη δύναμη ασκεί μεγάλη επιρροή στο διεθνές σύστημα, σε βαθμό που σχεδόν το καθορίζει! Από την άλλη, όσο πιο αδύναμο είναι ένα κράτος τόσο μικρότερη είναι η επιρροή του στο διεθνές σύστημα και, παράλληλα, τόσο μεγαλύτερες οι επιπτώσεις των μεγάλων δυνάμεων σε αυτό. (Robert O. Keohane, "Lilliputians' Dilemmas: Small States in International Politics", International Organization, 1969).

Ένας άλλος ορισμός υποστηρίζει ότι αδύναμο ή μικρό είναι ένα κράτος που αναγνωρίζει ότι είναι ανίκανο να παρέχει ασφάλεια στηριζόμενο στις δικές του δυνατότητες και αναζητά βοήθεια από διεθνείς θεσμούς, οργανισμούς ή άλλα κράτη (Rothstein, *Alliances and Small Powers*, σελ 29 & Nils Orvick, "NATO: The Role of the Smaller Members", 1966, σελ 92). Θα ήταν λάθος, ωστόσο, να οδηγηθούμε από τα παραπάνω στο συμπέρασμα ότι τα μικρά κράτη είναι ανήμπορα και έρμια των μεγάλων δυνάμεων. Αντίθετα, είναι πιο ευέλικτα να

εκμεταλλευτούν γρήγορα ευκαιρίες που μπορεί να τους δοθούν από τη φύση και τη λειτουργία του διεθνούς συστήματος (Michael Handel, *Weak States in the International System*, Frank Cass, 1990).

Συμπερασματικά, η θεωρία διεθνών σχέσεων έχει κάνει σαφές ότι είναι αδύνατο να ορίσουμε τις κατηγορίες των κρατών στη διεθνή ιεραρχία με έναν ακριβή, περιεκτικό και ολοκληρωμένο ορισμό. Και αυτό γιατί, όπως είπαμε, τα κράτη δεν είναι στατικές οντότητες, αλλά συνεχώς προκαλούνται, δοκιμάζονται και αλλάζουν. Για να καταλήξουμε αν ένα κράτος ανήκει σε κάποια κατηγορία, είτε των μεγάλων δυνάμεων, είτε των αδύναμων κρατών απαιτείται ένα ευρύ φάσμα κριτηρίων, κάποια από τα οποία είναι ποσοτικά και τα διακρίνουμε εύκολα, ενώ κάποια ποιοτικά και πιο δυσδιάκριτα, ωστόσο το ίδιο σημαντικά. Σύμφωνα με τον Handel, αυτό είναι και το μεγαλύτερο λάθος των διεθνών θεσμών και των λεγόμενων *policy-makers*, ότι δηλαδή υπάρχει ο κίνδυνος να αξιολογούν λάθος και με απλουστευτικές προσπάθειες τη σχετική θέση των κρατών στο διεθνές σύστημα ακριβώς επειδή εστιάζουν σχεδόν αποκλειστικά σε ποσοτικά χαρακτηριστικά, ενώ αντίθετα αγνοούν κάποια ποιοτικά που, όμως, είναι στις περισσότερες περιπτώσεις πιο σημαντικά (Michael Handel, *Weak States in the International System*, Frank Cass, 1990, σελ 40-51).

Αξίζει, εδώ, να σημειωθεί η γεωπολιτική θέση ενός κράτους. Στην αξιολόγηση της σχετικής ισχύος ή αδυναμίας ενός κράτους παίζει σημαντικό ρόλο η γεωγραφική του θέση. Όχι μόνο αυτή όμως, όπως αναφέρουν οι υποστηρικτές της γεωπολιτικής ανάλυσης. Το ζήτημα των μεγάλων δυνάμεων ή των αδύναμων κρατών είναι πολύπλοκο και απαιτεί εναλλακτικές μεθόδους για να διαχωρίσει τις κατηγορίες ισχύος των κρατών.

Τα αδύναμα κράτη διαθέτουν σημαντικές εσωτερικές πηγές ισχύος, τις οποίες έχουν μάθει να τις χρησιμοποιούν υπέρ του συμφέροντός τους. Κατά αυτή την έννοια, δεν είναι τόσο αδύναμα. Και μπορούν με διάφορους τρόπους να χειραγωγήσουν την ισχύ των μεγάλων δυνάμεων με τρόπο που να ικανοποιεί τα εθνικά τους συμφέροντα. Ένας τέτοιος τρόπος είναι η πυρηνικοποίησή τους; Θα το δούμε στα επόμενα κεφάλαια.

ΠΙΝΑΚΑΣ 1.1 : Ένας ιδανικός τυπικός ορισμός των μικρών κρατών

Πηγή: Michael Handel, *Weak States in the International System*, London, Frank Cass, 1981, σελ 52-53.

ΚΡΙΤΗΡΙΑ	ΜΙΚΡΟ/ΑΔΥΝΑΜΟ ΚΡΑΤΟΣ	ΜΕΓΑΛΗ ΔΥΝΑΜΗ
ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ	-Πολύ μικρός	-Πολύ μεγάλος
ΕΠΙΦΑΝΕΙΑ	-Πολύ μικρή	-Πολύ μεγάλη
ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ	-ΑΕΠ μικρό σε απόλυτους όρους -μικρή (ή και καθόλου) βαριά βιομηχανία -υψηλή εξειδίκευση σε στενό φάσμα προϊόντων -μικρή εγχώρια αγορά, ως εκ τούτου υψηλή εξάρτηση από ξένες αγορές για εισαγωγές/εξαγωγές -Έρευνα και Ανάπτυξη πολύ χαμηλές σε απόλυτους όρους	-ΑΕΠ πολύ υψηλό σε απόλυτους όρους -πολύ μεγάλη και σε υψηλό βαθμό αναπτυγμένη βαριά βιομηχανία -πολύ υψηλός βαθμός εξειδίκευσης σε μεγάλη ποικιλία προϊόντων -πολύ μεγάλη εγχώρια αγορά, ως εκ τούτου μικρή εξάρτηση από ξένο εισαγωγικό/εξαγωγικό εμπόριο -Έρευνα και Ανάπτυξη πολύ υψηλές σε απόλυτους όρους
ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΗ ΙΣΧΥΣ	-πολύ υψηλή (ή και ολοκληρωτική) εξάρτηση από εξωτερική βοήθεια -πολύ υψηλή (ή ολοκληρωτική) εξάρτηση για αγορά όπλων και οπλικών συστημάτων από ξένες αγορές -πολύ χαμηλό ενδεχόμενο πολέμου μέγαλου βεληνεκούς	-πολύ μικρή εξάρτηση από εξωτερική υποστήριξη -εγχώρια παραγωγή όλων των οπλικών συστημάτων -πολύ υψηλή ενδεχόμενο πολέμου
ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΗ ΕΠΙΡΡΟΗ	-μικρή (ή καθόλου) επιρροή στην εξισορρόπηση δυνάμεων (ή στη φύση και τη δομή του διεθνούς συστήματος)	-τεράστια επιρροή στην παγκόσμια ισορροπία δυνάμεων, σχηματίζει τη φύση και τη δομή του διεθνούς συστήματος

2.4. Κράτος και κοινωνία

Αν ένα κράτος είναι ισχυρό ή όχι εξαρτάται από τις σχέσεις του με την κοινωνία υποστηρίζουν πολλοί αναλυτές. Για τον Joel Migdal, σημείο-κλειδί είναι η εκτίμηση ότι οι ισχυρές κοινωνίες έχουν ως αποτέλεσμα ανίσχυρα/αδύναμα

κράτη. Σε καμία περίπτωση δεν μπορεί να υπάρξει ισχυρό κράτος με ισχυρή κοινωνία (Joel Migdal, *Strong Societies and Weak States: State-Society Relations and State Capabilities in the Third World*, Princeton 1988, σελ 269). Ισχυρό κράτος είναι ένα κράτος με υψηλές ικανότητες στο να πετυχαίνει στόχους, να διεισδύει στην κοινωνία και να ρυθμίζει τις κοινωνικές σχέσεις. Σε καμία περίπτωση δεν πρέπει να κατακερματίζεται η κατανομή του κοινωνικού ελέγχου μετά τη θέσπισή του, διαφορετικά είναι δύσκολο για το κράτος να μετατρέψει ένα σύνολο αντικρουόμενων κανόνων στην κοινωνία (Joel Migdal, *State in Society: Study How States and Societies Transform and Constitute One Another*, Cambridge University Press, Cambridge 2001, σελ 92-93).

Οι ισχυρές κοινωνίες περισσότερο αντιτίθενται στο κράτος, παρά το υποστηρίζουν. Μάλιστα, σε πολλές περιπτώσεις, η ισχυρή αίσθηση της κοινωνικής ταυτότητας συμπίπτει με την αντίσταση στο κράτος (Bill McSweeney, *Identity and Security: Buzan and the Copenhagen School*, Cambridge University Press, 1996, σελ 93). Η ισχύς ή η αδυναμία του κράτους, της κοινωνίας ή οποιουδήποτε άλλου παίκτη δεν εξαρτάται από τη δύναμη ή την αδυναμία ενός άλλου παίκτη. Οι ισχυρές κοινωνίες μπορούν να υπάρχουν-και υπάρχουν-μόνο στα αδύναμα κράτη. Πολύ σημαντική παρατήρηση όσον αφορά στη σχέση κράτους και κοινωνίας είναι η μεγάλη διαμάχη μεταξύ της ελίτ ενός κράτους και των τοπικών ισχυρών παικτών για το ποιος τελικά θα επικρατήσει και θα επηρεάζει την κοινωνία. Για πολλούς αναλυτές η ισχύς της κοινωνίας λειτουργεί ως όριο στην ικανότητα του κράτους να αυξήσει ή όχι την ισχύ του. Κι αυτό γιατί τα κράτη καταλήγουν να είναι αδύναμα όταν οι κρατικές ελίτ αποτυγχάνουν να ασκήσουν ουσιαστικό έλεγχο στη σωστή παροχή των οικονομικών πόρων ή όταν οι ισχυροί τοπικοί παίκτες (επιχειρηματίες, μεγαλογεωκλήμονες κλπ) χειραγωγούν, ανατρέπουν ή χρησιμοποιούν τις γραφειοκρατικές δομές προς όφελός τους, ώστε να ενισχύσουν τη δύναμή τους και, με αυτόν τον τρόπο, να υπονομεύσουν ουσιαστικά τους στόχους και τις φιλοδοξίες του κράτους (Joel Migdal, *Strong States and Weak Societies*, 1988).

Συμπερασματικά, ο ρόλος της κοινωνίας είναι πρωταγωνιστικός και άμεσα συνδεδεμένος με το κράτος, το καθορίζει και το τοποθετεί στη σχετική του θέση στο διεθνές σύστημα. Για να καταλήξουμε, λοιπόν, αν ένα κράτος είναι αδύναμο

ή ισχυρό, οφείλουμε να λάβουμε υπόψη μας την κοινωνία και τον βαθμό επιρροής της στα ανώτερα και ανώτατα στρώματα και στους κυβερνώντες.

Πανεπιστήμιο Πειραιώς

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3

ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ

3.1 Εισαγωγή

Σκοπός της παρούσας διπλωματικής έρευνας είναι να καταγράψει την έννοια του αδύναμου κράτους και πώς μπορεί να μεγιστοποιήσει την ισχύ του με τις στρατηγικές του επιλογές. Δίνεται έμφαση, κυρίως, στην επιλογή της πυρηνικοποίησης, στα κίνητρα ή τα αντικίνητρα που έχει ένα κράτος για να προχωρήσει στην απόφαση απόκτησης πυρηνικών όπλων και στις πιθανές επιπτώσεις μιας τέτοιας απόφασης. Επίσης, γίνεται προσπάθεια καταγραφής των τριών περιπτώσεων της πυρηνικοποίησης με την επιλογή τριών περιπτώσιολογικών μελετών.

3.2 Ερευνητικά Ερωτήματα

Τα ερευνητικά ερωτήματα που προέκυψαν από τη μελέτη μας είναι:

- Τι σημαίνει αδύναμο κράτος (ερώτημα E1)
- Η στρατηγική επιλογή της πυρηνικοποίησης (ερώτημα E2)
- Ποια είναι τα κίνητρα ενός κράτους για να προχωρήσει στην πυρηνικοποίηση (ερώτημα E3)
- Ποια είναι τα αντικίνητρα της πυρηνικοποίησης (ερώτημα E4)
- Ποιες είναι οι επιπτώσεις της πυρηνικοποίησης (ερώτημα E5)
- Ποιες είναι οι περιπτώσεις της πυρηνικοποίησης (ερώτημα E6)
- Η περίπτωση της πυρηνικής αντιστροφής (nuclear reversal) (ερώτημα E7)
- Η περίπτωση της πυρηνικής αυτοσυγκράτησης (nuclear restraint) (ερώτημα E8)
- Η περίπτωση της πυρηνικής αντιστάθμισης (nuclear hedging) (ερώτημα E9)

3.3 Ερευνητική Μεθοδολογία

Οι μεταβλητές διακρίνονται σε ανεξάρτητες και εξαρτημένες (Van Evera 2000). Οι ανεξάρτητες μεταβλητές εκφράζουν το αιτιώδες φαινόμενο μιας αιτιώδους θεωρίας ή υπόθεσης, ενώ οι εξαρτημένες μεταβλητές εκφράζουν το αιτιατό φαινόμενο μιας αιτιώδους θεωρίας ή υπόθεσης. Παρεμβαίνουσα ή Διαμεσολαβητική μεταβλητή χαρακτηρίζεται κάθε παρεμβαίνον φαινόμενο που συμπεριλαμβάνεται στην ερμηνεία μιας αιτιώδους θεωρίας και προκαλείται από τις ανεξάρτητες, ενώ προκαλεί τις εξαρτημένες μεταβλητές.

Στην παρούσα μελέτη χρησιμοποιείται η μέθοδος της περιπτώσιολογικής ανάλυσης, καθώς θέλαμε να συναγάγουμε και να ελέγξουμε ερμηνευτικές υποθέσεις και επίσης, γιατί οι περιπτώσεις μας δεν έχουν καταγραφεί ομοιόμορφα (Van Evera Stephen, Εισαγωγή στη μεθοδολογία της πολιτικής επιστήμης, Ποιότητα 2001, σελ 95). Η περιπτώσιολογική μελέτη σχετίζεται με το θέμα της επιλογής πυρηνικοποίησης που έχουν τα κράτη, η οποία ορίζεται ως εξαρτημένη μεταβλητή, και τις τρεις περιπτώσεις της πυρηνικής αντιστροφής, της πυρηνικής αυτοσυγκράτησης και της πυρηνικής αντιστάθμισης. Οι ανεξάρτητες μεταβλητές μας, οι οποίες επηρεάζουν την επιλογή της πυρηνικοποίησης είναι το νομοθετικό πλαίσιο, αν κάποια χώρα έχει υπογράψει ή όχι, δηλαδή, τη Συνθήκη για τη Μη Διασπορά των πυρηνικών όπλων (NPT), η φύση της χώρας, το αν, δηλαδή, είναι μια χώρα ειρηνόφιλη, το εθνικό νομοθετικό της πλαίσιο και οι εξωγενείς παράγοντες (διεθνές σύστημα, επιρροή από άλλες δυνάμεις, επιρροή από ΗΠΑ, επιρροή από διεθνείς θεσμούς). Υπάρχουν δύο βασικοί τρόποι ελέγχου των θεωριών van Evera (2000), αφενός είναι το πείραμα, αφετέρου η παρατήρηση. Έλεγχος παρατήρησης μπορεί να γίνει με ανάλυση μεγάλου δείγματος ή με ανάλυση περιπτώσιολογικής έρευνας. Η περιπτώσιολογική έρευνα θεωρείται από ορισμένους ότι εξαιτίας της μελέτης μιας ή λίγων περιπτώσεων που συνεπάγεται τη χρήση μη τυχαίων δεδομένων, δεν παρέχει μεγάλη δυνατότητα ελέγχου της επιδράσεως τρίτων παρεμβαλλόμενων μεταβλητών, όπως συμβαίνει με το πείραμα και την ανάλυση μεγάλου δείγματος. Παρά ταύτα, με την περιπτώσιολογική έρευνα έλεγχοι προβλέψεων van Evera (2000) οι οποίοι σχετίζονται με την

ενδοπεριπτωσιολογική μεταβλητή υφίστανται ελεγκτική επιρροή από τον ομοιόμορφο χαρακτήρα των συνθηκών του γενικού πλαισίου.

Σύμφωνα με μία άποψη, η εξέταση μιας και μόνο περιπτώσεως δεν επαρκεί για την αναγνώριση των προαπαιτούμενων συνθηκών της θεωρίας, οι οποίες καθίστανται σαφέστερες μέσα από έρευνες μεγάλου δείγματος που εμφανίζουν ως περιθωριακές όσες περιπτώσεις δεν ικανοποιούν τις εν λόγω συνθήκες. Αυτή η αδυναμία μπορεί να διορθωθεί με πραγματοποίηση περισσότερων από μια περιπτωσιολογικών ερευνών. Με τις περιπτωσιολογικές έρευνες προσδιορίζεται και η αιτία της ισχύος των υποθέσεων, van Evera (2000) η περιπτωσιολογική έρευνα είναι μία ισχυρή μέθοδος ελέγχου των θεωριών. Αυτό γίνεται με την ελεγχόμενη σύγκριση με την οποία ελέγχονται οι θεωρίες μέσα από τις συγκριτικές παρατηρήσεις που προκύπτουν από διαφορετικές περιπτώσεις, τις διαδικασίες συμφωνίας, κατά τις οποίες χρησιμοποιούνται συγκριτικές παρατηρήσεις είτε από διαφορετικές περιπτώσεις είτε μέσα από τις περιπτώσεις, τη διερεύνηση της διαδικασίας, με την οποία ελέγχεται η θεωρία με τη χρήση παρατηρήσεων μέσα από τις περιπτώσεις. Αν και δεν υπάρχουν γενικά παραδεκτά σχέδια περιπτωσιολογικής έρευνας, αλλά και κριτήρια επιλογής περιπτώσεων, van Evera (2000) είναι δυνατό να υποστηριχθεί ότι ο πλούτος δεδομένων, οι ακραίες τιμές και η ενδοπεριπτωσιολογική διακύμανση των μεταβλητών, η απόκλιση των προβλέψεων σε σχέση με ανταγωνιστικές θεωρίες, η ομοιότητα, αλλά και το πρωτότυπο των συνθηκών του γενικού πλαισίου της περίπτωσης, με αυτές που σχετίζονται με την τρέχουσα πολιτική κατάσταση, η δυνατότητα ελεγχόμενης σύγκρισης με άλλες περιπτώσεις, ο περιθωριακός χαρακτήρας και η ενδογενής σημασία τους.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4

ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ

4.1 Εισαγωγή

Στο παρόν κεφάλαιο, στις ενότητες που ακολουθούν, παρουσιάζονται τα αποτελέσματα των ερευνητικών μας ερωτημάτων. Γίνεται μια ανάλυση των στρατηγικών επιλογών των κρατών και, κυρίως, της επιλογής της πυρηνικοποίησης, καθώς επίσης αναλύονται οι τρεις περιπτώσιολογικές μελέτες που αφορούν στην πυρηνικοποίηση.

Όπως αναφέρθηκε στο δεύτερο κεφάλαιο, τα αδύναμα κράτη ζουν υπό μια διαρκή κατάσταση ανασφάλειας στο άναρχο διεθνές σύστημα, επειδή φοβούνται ότι ανά πάσα στιγμή μπορεί να κηρυχθεί πόλεμος εναντίον τους. Η επιθυμία τους να προστατέψουν τον εαυτό τους από δυνητικούς επιδρομείς, τα υποβάλλει σε ένα διαρκές κίνητρο για αύξηση της ισχύος τους, ώστε να αντιμετωπίσουν την δύναμη του αντιπάλου τους. Στη θεωρία διεθνών σχέσεων αυτή είναι η λεγόμενη συμπεριφορά εξισορρόπησης δυνάμεων. Η εξισορρόπηση μπορεί να είναι εσωτερική ή εξωτερική. Εξωτερική εξισορρόπηση δυνάμεων σημαίνει να αυξήσεις την ισχύ σου μέσω ενός συνδυασμού συμμαχιών. Ενώ, εσωτερική εξισορρόπηση σημαίνει να αυξήσεις τις δικές σου συμβατικές ή πυρηνικές δυνάμεις. Η συμπεριφορά εξισορρόπησης δυνάμεων αναπτύσσεται και εκφράζεται μέσω πολιτικών, στρατιωτικών και πυρηνικών στρατηγικών (Athanasios G. Platias, *High Politics in Small Countries: an Inquiry into the Security Policies of Greece, Israel and Sweden*, PhD Thesis, Cornell University, 1986, σελ 16). Στο επόμενο κεφάλαιο θα αναλύσουμε την επιλογή της πυρηνικοποίησης.

4.2 Η Στρατηγική Επιλογή της Πυρηνικοποίησης

Το ζήτημα των πυρηνικών όπλων αποτελεί το πιο φλέγον ζήτημα που αφορά στην ασφάλεια των αδύναμων κρατών. Κι αυτό γιατί κράτη με μικρές ικανότητες

αντιμετωπίζουν συνεχώς τον κίνδυνο και τον φόβο ενός πλήγματος σε έναν άναρχο κόσμο. Τα αδύναμα κράτη έχουν να επιλέξουν μεταξύ της πολιτικής απόκτησης πυρηνικών όπλων και της πολιτικής του να παραμείνουν συμβατικά οπλισμένα σε μια εποχή που η διασπορά των πυρηνικών όπλων (proliferation) παίζει πρωταγωνιστικό ρόλο στο διεθνές σύστημα και αυξάνεται συνεχώς. «Το αδύναμο κράτος πρέπει να διαλέξει ένα από τα δύο. Εάν χάσει μπορεί να βγει απ' το παιχνίδι για πάντα. Όμως, δεν μπορεί να αρνηθεί και να μην παίξει» (Athanassios G. Platias, *High Politics in Small Countries: an Inquiry into the Security Policies of Greece, Israel and Sweden*, PhD Thesis, Cornell University, 1986, σελ 58). Φυσικά, κάθε κράτος πρέπει να επιλέξει στο αν θα προχωρήσει ή όχι στην πυρηνικοποίησή του. Πριν μιλήσουμε, όμως, για τα κίνητρα και τα αντικίνητρα μιας τέτοιας στρατηγικής επιλογής, θα εξετάσουμε λίγο πιο αναλυτικά την επιλογή της πυρηνικοποίησης.

Το ζήτημα της διασποράς των πυρηνικών όπλων αποτελεί στις μέρες μας ένα από τα σημαντικότερα ζητήματα της διεθνούς πολιτικής. Υπάρχουν επιχειρήματα υπέρ (αποτελεσματική αποτροπή, διεθνής σταθερότητα κ.ά.) και κατά (πιθανότητα σφάλματος των συστημάτων αποτροπής, ανισοροπίες, ανεύθυνες πυρηνικές δυνάμεις).

Το βασικό χαρακτηριστικό των πυρηνικών όπλων είναι η τεράστια καταστρεπτικότητά τους, καταστρεπτικότητα πολύ μεγαλύτερη από αυτήν των άλλων όπλων μαζικής καταστροφής (χημικών και βιολογικών). Το γεγονός αυτό εξασφαλίζει τις χώρες που έχουν πυρηνικά όπλα από το ενδεχόμενο ξένης στρατιωτικής κατάκτησης, αν και όχι από ξένες ένοπλες επιθέσεις ή από εσωτερική αποσύνθεση. Το ότι το πυρηνικό πρόγραμμα του Ιράν, για παράδειγμα, έχει δημιουργήσει τόσες αντιδράσεις στη διεθνή κοινότητα και μάλιστα στη μοναδική εναπομείνασα υπερδύναμη λέει πολλά για τα οφέλη που προσδίδει ένα πυρηνικό οπλοστάσιο.

Αναφορικά με την απόκτηση πυρηνικών όπλων, οι κλασικές μέθοδοι είναι ο εμπλουτισμός του ουρανίου και ο καθαρισμός του πλουτωνίου. Ενδεχομένως έχουν καταστεί εφικτοί και δύο άλλοι τρόποι απόκτησης πυρηνικών όπλων: η κλοπή και η αγορά (Κολιόπουλος Κωνσταντίνος, *Η Στρατηγική Σκέψη από την Αρχαιότητα ως Σήμερα, Ποιότητα*, 2008, σελ 253-254).

Στην πυρηνική στρατηγική υπάρχουν κάποιοι βασικοί όροι που θα μας είναι χρήσιμοι παρακάτω. Η δυνατότητα πρώτου πλήγματος (first strike capability) είναι η δυνατότητα να πλήξεις με πυρηνικά όπλα τον αντίπαλο και το ανταποδοτικό πλήγμα του να μην σου προκαλέσει αφόρητη ζημιά. Η δυνατότητα πρώτου πλήγματος είναι περίπτωση συνώνυμη του αφοπλιστικού πυρηνικού πλήγματος. Αντίστοιχα, η δυνατότητα δεύτερου πλήγματος (second strike capability) είναι η δυνατότητα να προκαλέσεις στον αντίπαλο αφόρητη ζημιά, ακόμα κι αν έχεις δεχτεί αιφνιδιαστικό πρώτο πλήγμα. Η δυνατότητα του δεύτερου πλήγματος συνίσταται στην διατήρηση πυρηνικού οπλοστασίου με μεγάλη επιβιωσιμότητα (πχ μεγάλος αριθμός πυρηνικών κεφαλών και μέσων μεταφοράς τους).

Ένας άλλος χρήσιμος όρος της πυρηνικής στρατηγικής είναι αυτός της πυρηνικής επιλογής (nuclear option). Πυρηνική επιλογή είναι η δυνατότητα απόκτησης πυρηνικών όπλων σε λιγότερο από ένα έτος μετά τη λήψη της σχετικής απόφασης (Κολιόπουλος Κωνσταντίνος, Η Στρατηγική Σκέψη από την Αρχαιότητα ως Σήμερα, Ποιότητα, 2008, σελ 258). Η πυρηνική επιλογή είτε προκύπτει ως αποτέλεσμα συνειδητής πολιτικής απόφασης είτε αποτελεί φυσικό παρεπόμενο ενός ειρηνικού προγράμματος πυρηνικής ενέργειας.

Πολλοί αναλυτές υποστηρίζουν ότι τα πυρηνικά όπλα είναι κατεξοχήν αποτρεπτικά όπλα. Ακόμα κι ο πιο μικρός μπορεί να αποτρέψει έναν μεγάλο. Και αυτή ακριβώς είναι η δύναμή τους. Επιτρέπουν στον «μικρό» να εξισορροπήσει τον «μεγάλο». Θα λέγαμε, λοιπόν, ότι το πυρηνικό όπλο είναι όπλο τιμωρίας. Τι σημαίνει όμως αποτροπή; Ο διαχωρισμός των τεσσάρων εννοιών της αποτροπής, του πειθαναγκασμού ή καταναγκασμού, της άμυνας και της επίθεσης είναι πολύ σημαντικός στην πυρηνική στρατηγική. Πρώτα απ' όλα, αποτροπή (deterrence) είναι η διατήρηση του status quo (της υφιστάμενης κατάστασης πραγμάτων) με απειλή χρήσης βίας. Αντίστοιχα, πειθαναγκασμός ή καταναγκασμός (compellence) είναι η αλλαγή του status quo με απειλή χρήσης βίας. Οι έννοιες της αποτροπής και του καταναγκασμού χαρακτηρίζονται από την απειλή χρήσης βίας σε αντίθεση προς τη χρήση βίας αυτή καθαυτή- ακριβώς αυτό είναι που τις διαφοροποιεί από τις έννοιες της άμυνας και της επίθεσης. Τα χαρακτηριστικά της επίθεσης είναι το πρώτο πλήγμα, η κατάληψη εδάφους, η κατάκτηση ή η καταστροφή κάποιου αντικειμένου, η καταστροφή

των εχθρικών ενόπλων δυνάμεων. Αντίστοιχα, τα χαρακτηριστικά της άμυνας είναι το δεύτερο πλήγμα (απόκρουση το πρώτου εχθρικού πλήγματος), η διατήρηση εδάφους, η διατήρηση κάποιου αντικειμένου, η καταστροφή των εχθρικών ενόπλων δυνάμεων (Κολιόπουλος Κωνσταντίνος, Η Στρατηγική Σκέψη από την Αρχαιότητα ως Σήμερα, Ποιότητα, 2008, σελ 33). Γενικά, η επίθεση μπορεί να οριστεί ως η χρήση βίας για την αλλαγή της υφιστάμενης κατάστασης, ενώ η άμυνα ως η χρήση βίας για τη διατήρηση της υφιστάμενης κατάστασης.

	Διατήρηση status quo	Αλλαγή Status quo
Χρήση βίας	άμυνα	επίθεση
Απειλή χρήσης βίας	αποτροπή	καταναγκασμός

ΣΧΗΜΑ 1.1 : Διαχωρισμός των Τεσσάρων Στρατηγικών Επιλογών

(Πηγή: Baylis John & Smith Steve, Η Παγκοσμιοποίηση της Διεθνούς Πολιτικής)

4.2.1 Κίνητρα

Μιλήσαμε παραπάνω για την πυρηνική επιλογή. Η απόφαση της πυρηνικής επιλογής από ένα κράτος είναι ίσως η καλύτερη επιλογή που μπορεί να κάνει, γιατί αποτελεί μια ενδιάμεση κατάσταση του να αποκτήσεις ή όχι πυρηνικά όπλα. Η πυρηνική επιλογή σου δίνει έναν πολύ καλό συνδυασμό. Σου επιτρέπει να έχεις τα οφέλη που σου δίνει η πυρηνικοποίηση, χωρίς ωστόσο να έχεις και τις κυρώσεις! Χαρακτηριστικό παράδειγμα της πυρηνικής επιλογής αποτελεί η Σουηδία. Το σουηδικό κράτος αποφάσισε να μην αποκτήσει πυρηνικά όπλα, είχε όμως ένα ολόκληρο πρόγραμμα πυρηνικής ενέργειας, οι επιστήμονες εκτελούσαν κανονικά τα πειράματά τους με αποκορύφωση ένα πείραμα με

μικρό σχάσιμο υλικό μέσα σε εργαστήριο. Η Σουηδία δεν ανήκει στην ομάδα χωρών που έχουν πυρηνικά όπλα, είναι κατανοητό όμως ότι μπορεί να προχωρήσει σε πυρηνικό πρόγραμμα ανά πάσα στιγμή εάν το επιθυμήσει. Έχει την τεχνογνωσία.

Εκτός, όμως, από την περίπτωση της πυρηνικής επιλογής, που όπως είπαμε αποτελεί μια ενδιάμεση κατάσταση, τα κράτη έχουν κίνητρα και αντικίνητρα για να προχωρήσουν στην απόφαση της απόκτησης πυρηνικών όπλων. Για την πυρηνικοποίηση ενός κράτους, αρκεί τα κίνητρα να υπερβαίνουν τα αντικίνητρα. Ας δούμε όμως ποια είναι τα κίνητρα της πυρηνικοποίησης.

Τα κίνητρα της πυρηνικοποίησης χωρίζονται σε υψηλής, μεσαίας και χαμηλής έντασης.

A. Κίνητρα υψηλής έντασης

Πυρηνικός κίνδυνος: όταν ένα κράτος που έχει πυρηνικά όπλα απειλεί ένα κράτος το οποίο δεν έχει καμία αξιόπιστη ομπρέλα προστασίας.

Εκκολαπτόμενος πυρηνικός κίνδυνος: όταν ένα κράτος κατασκευάζει πυρηνικά όπλα και θεωρώ πως θα με απειλήσει στο μέλλον.

Μεγάλη συμβατική υπεροχή του αντιπάλου: όταν ο αντίπαλος υπερβαίνει κατά πολύ σε συμβατικά όπλα, άρα η μόνη λύση είναι να αποκτήσω πυρηνικά όπλα για να τον εξισορροπήσω.

Φιλοδοξίες για τοπική ηγεμονία: δεν αποτελεί το σημαντικότερο, ίσως, κίνητρο από τα κίνητρα υψηλής έντασης, ωστόσο είναι άξιο λόγου. Ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι το Ιράν που φιλοδοξεί να γίνει περιφερειακός ηγεμόνας στην περιοχή της Μέσης Ανατολής.

B. Κίνητρα μεσαίας έντασης

Επιδίωξη υπεροχής έναντι του αντιπάλου: ένα κράτος προχωρά στην απόκτηση πυρηνικών όπλων για να εξοστρακίσει μια άλλη μεγάλη απειλή. Ωστόσο, εδώ προηγείται η επιλογή της συμβατικής επιλογής. Με τα συμβατικά

όπλα δείχνεις την δύναμή σου, δεν χρειάζεται να επενδύσεις στα πυρηνικά, τα οποία αποτελούν όπλα έσχατης ανάγκης.

Εκβιασμός μη πυρηνικού αντιπάλου: συναφές με το προηγούμενο κίνητρο πυρηνικοποίησης, σχετίζεται με την επίθεση και τον καταναγκασμό.

Γεωγραφική συγγένεια με πυρηνογενή περιοχή: όταν σε μια περιοχή υπάρχουν χώρες με πυρηνικά όπλα, ένα κράτος μπορεί να αποφασίσει να αποκτήσει και αυτό, χωρίς, ωστόσο, να υπάρχει απαραίτητα απειλή απέναντί του.

Βελτίωση στρατιωτικής θέσης κυρίως εντός συμμαχίας: το συγκεκριμένο κίνητρο ίσχυε κυρίως την περίοδο 1950-1980, όταν σύμμαχοι βοηθούσαν κράτη-συμμάχους να αποκτήσουν πυρηνικά όπλα, κυρίως προσφέροντας την τεχνογνωσία τους. Χαρακτηριστικά παραδείγματα η Γαλλία που βοήθησε το Ισραήλ για να βελτιώσει τη θέση της στο NATO, η ΕΣΣΔ την Κίνα και ο Καναδάς το Πακιστάν. Μετά το 1980 περίπου αυτή η δραστηριότητα σταμάτησε και αυξήθηκαν κατακόρυφα τα αντικίνητρα για την πυρηνικοποίηση.

Επιδίωξη πολιτικο-στρατιωτικής ανεξαρτησίας: όταν ένα κράτος επιδιώκει να ανεξαρτητοποιηθεί πολιτικά και στρατιωτικά από ένα άλλο κράτος ή από ένα σύστημα κρατών, για παράδειγμα οι Κινέζοι από τους Σοβιετικούς.

Γ. Κίνητρα χαμηλής έντασης

Επιδίωξη διεθνούς αναγνώρισης: δεν είναι σημαντικό κίνητρο, όμως όταν ένα κράτος αποκτά πυρηνικά όπλα γίνεται αυτομάτως περισσότερο υπολογίσιμο διεθνώς.

Επιδίωξη τεχνολογικού εκσυγχρονισμού και τόνωση του ηθικού στο εσωτερικό της χώρας: είναι κίνητρα γοήτρου και εξαρτούνται από το επίπεδο της παιδείας του κράτους.

Μείωση συμβατικών αμυντικών δαπανών: βραχυπρόθεσμα ξοδεύεις επενδύοντας στο πυρηνικό σου πρόγραμμα, μακροπρόθεσμα όμως κάνεις οικονομία από τις τεράστιες δαπάνες των συμβατικών δυνάμεων.

4.2.2 Αντικίνητρα

Η κατηγοριοποίηση των αντικινήτρων είναι αντίστοιχη με αυτήν των κινήτρων. Χωρίζονται, δηλαδή, σε αντικίνητρα υψηλής, μεσαίας και χαμηλής έντασης επίσης.

A. Αντικίνητρα Υψηλής Έντασης

Συμμαχία με πυρηνική δύναμη: όταν ένα κράτος έχει σύμμαχο ένα άλλο κράτος που διαθέτει πυρηνικά όπλα, δεν είναι απαραίτητο να αποκτήσει και το ίδιο. Η συμμαχία με μια πυρηνική δύναμη σε καλύπτει και είναι σημαντικό αντικίνητρο πυρηνικοποίησης.

Αντιδράσεις πυρηνικών δυνάμεων: στην προσπάθειά του να αποκτήσει πυρηνικά όπλα ένα κράτος θα προκαλέσει τις αντιδράσεις άλλων πυρηνικών δυνάμεων, που σίγουρα θέλουν να διατηρήσουν το πλεονέκτημα να έχουν μόνο εκείνες πυρηνικά όπλα. Για παράδειγμα, οι Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής προσπαθήσουν να εμποδίσουν κράτη που θέλουν να προχωρήσουν στην επιλογή της πυρηνικοποίησής τους, με κάθε τρόπο. Μετά τη δεκαετία του 1980 και το τέλος του Ψυχρού Πολέμου, οι ΗΠΑ καθιστούν βασικό τους μέλημα τη μη διασπορά των πυρηνικών όπλων, για την οποία θα μιλήσουμε στο επόμενο υποκεφάλαιο. Κάτι που είναι λογικό, αφού θέλουν να διατηρήσουν την πρωτοκαθεδρία ως η μεγαλύτερη πυρηνική δύναμη.

Ενδεχόμενη πυρηνικοποίηση του αντιπάλου: αποτελεί αντικίνητρο υψηλής έντασης γιατί εξουδετερώνει όλα τα οφέλη που έχει αποκτήσει μια πυρηνική δύναμη, εάν και η αντίπαλή της αποκτήσει πυρηνικά όπλα (πχ Ινδία-Πακιστάν).

B. Αντικίνητρα μεσαίας έντασης

Ενδεχόμενο παρεμποδιστικού πλήγματος: πολλοί αναλυτές το τοποθετούν και στα αντικίνητρα υψηλής έντασης. Εδώ υπάρχουν δύο βασικοί όροι που πρέπει να εξηγηθούν για να κατανοήσουμε την αποτροπή μιας απειλής, πριν αυτή εκδηλωθεί. Αυτοί είναι ο παρεμποδιστικός και ο προληπτικός πόλεμος. «Ο παρεμποδιστικός πόλεμος (preventive war) και ο

προληπτικός πόλεμος (preemptive war) είναι πόλεμοι που εξαπολύονται κατόπιν εκτίμησης ότι επίκειται εχθρική επίθεση και αποσκοπούν στη ματαίωσή της. Τόσο ο παρεμποδιστικός όσο και ο προληπτικός πόλεμος έχουν να κάνουν με την καταστροφή μιας δυνητικής πηγής απειλής, προτού η απειλή αυτή υλοποιηθεί. Η διαφορά τους έγκειται στον αναμενόμενο χρόνο υλοποίησης της απειλής. Ενώ στον προληπτικό πόλεμο η εχθρική επίθεση είναι θέμα εβδομάδων, ημερών ή και ωρών, ο παρεμποδιστικός πόλεμος έχει να κάνει με πιο μακροπρόθεσμες εκτιμήσεις. Πιο συγκεκριμένα, ένας παρεμποδιστικός πόλεμος διεξάγεται όταν ένα κράτος Α διαβλέψει ότι η ισορροπία ισχύος έναντι κάποιου άλλου κράτους Β μακροπρόθεσμα θα εξελιχθεί εις βάρος του. Μη θέλοντας να βρεθεί σε δυσμενή θέση απέναντι στο κράτος Β, το οποίο θεωρεί ως δυνητικό αντίπαλο (άσχετα με τις πραγματικές προθέσεις του τελευταίου), το κράτος Α του επιτίθεται, ενόσω η ισορροπία ισχύος εξακολουθεί να είναι σχετικά ευνοϊκή. Συνεπώς, ο παρεμποδιστικός πόλεμος αντιμετωπίζει μια επίθεση η οποία θα διενεργηθεί – αν διενεργηθεί – μετά από αρκετά χρόνια» (Κολιόπουλος Κωνσταντίνος, Η Στρατηγική Σκέψη από την Αρχαιότητα ως Σήμερα, Ποιότητα, 2008, σελ 42). Ως εκ τούτου, ο προληπτικός πόλεμος γενικά θεωρείται περισσότερο δικαιολογημένος διεθνώς απ' ό, τι ο παρεμποδιστικός. Στην πυρηνική στρατηγική, όταν μιλάμε για παρεμποδιστικό πλήγμα εννοούμε πλήγμα στις πυρηνικές εγκαταστάσεις του αντιπάλου. Ένας λόγος που το Ισραήλ αποφάσισε να κάνει τις πυρηνικές του εγκαταστάσεις υπογείως, παρότι αυτό εκτίναξε το κόστος στα ύψη, ήταν το ενδεχόμενο παρεμποδιστικού πλήγματος.

Ένα άλλο αντικίνητρο μεσαίας έντασης είναι οι διεθνείς νομικές συνθήκες. Ωστόσο, γνωρίζουμε ότι, σύμφωνα με τη θεωρία του ρεαλισμού που αναπτύξαμε σε προηγούμενο κεφάλαιο, το Διεθνές Δίκαιο αντανακλά συσχετισμούς ισχύος των κρατών.

Γ. Αντικίνητρα χαμηλής έντασης

Φήμη ειρηνόφιλης χώρας: υπάρχουν χώρες στο διεθνές σύστημα που δεν θα ρίσκαραν να χαλάσουν τη φήμη του ειρηνόφιλου κράτους που έχουν με το να αποκτήσουν πυρηνικά όπλα. Τέτοιες περιπτώσεις είναι ο Καναδάς, η Σουηδία και η Ελβετία.

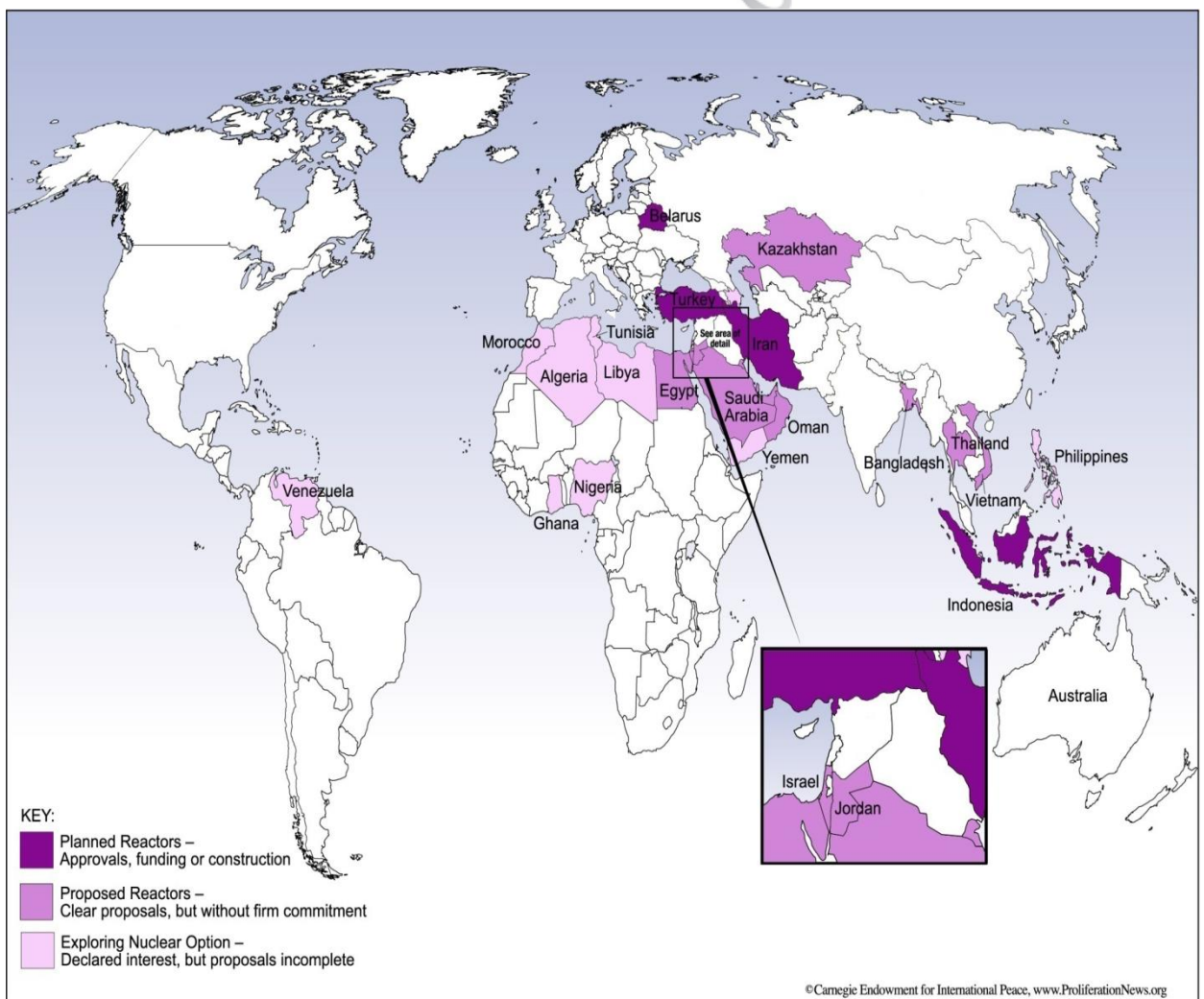
Εσωτερικές αντιδράσεις: μπορεί ένα κράτος στην απόφασή του να αποκτήσει πυρηνικά όπλα, να συναντήσει εσωτερικές αντιδράσεις. Ωστόσο, είμαστε επιφυλακτικοί απέναντι σε αυτό το αντικίνητρο χαμηλής έντασης, γιατί για πολλούς αναλυτές η ισχύς της κοινωνίας στο εσωτερικό μιας χώρας είναι πολύ σημαντικός παράγοντας, με αποτέλεσμα να το τοποθετούν στα αντικίνητρα μεσαίας ή, ακόμα, και υψηλής έντασης.

Οικονομική και τεχνολογική ανικανότητα: και εδώ οφείλουμε να είμαστε επιφυλακτικοί για το αν είναι κίνητρο χαμηλής έντασης. Είναι σημαντικό αντικίνητρο πυρηνικοποίησης, αφού, πολύ λογικά, μια χώρα όπως η Μογγολία, η Ρουάντα ή η Αϊτή είναι αδύνατο να μπορεί να φτιάξει πυρηνικά όπλα.

4.2.3 Επιπτώσεις πυρηνικοποίησης

Σε αυτό το σημείο θα προσπαθήσουμε να αναδείξουμε τη σημασία της διασποράς των πυρηνικών όπλων - παγκόσμιο φαινόμενο από το 1945 - και των επιπτώσεών της. Από το 1945 και μετά, η φύση των πυρηνικών όπλων άλλαξε τις στρατιωτικές και τις πολιτικές σχέσεις, ενώ η διάδοση της τεχνολογίας των πυρηνικών και των βαλλιστικών πυραύλων παγκοσμίως σημαίνει ότι περισσότεροι δρώντες είναι σε θέση να αποκτήσουν πυρηνικές δυνατότητες και ενδεχομένως να τις μεταφέρουν σε μεγάλες αποστάσεις. Υπάρχουν πολύπλοκα ζητήματα που συνδέονται με την παγκοσμιοποίηση του προβλήματος της διασποράς των πυρηνικών όπλων. Δεν είναι εύκολο να προσδιοριστούν οι δυνατότητες που μπορούν να δημιουργηθούν μετά την πυρηνικοποίηση ενός κράτους. Η δυσκολία αυτή έχει ενταθεί υπό το κράτος νέων πυρηνικών ανησυχιών, όπως η κατοχύρωση της προστασίας και της ασφάλειας των πυρηνικών και των ραδιενεργών υλικών ανά τον κόσμο, ιδίως στην πρώην Σοβιετική Ένωση, η εμφάνιση των κρατών με πυρηνικά όπλα στη Νότια Ασία και ενδεχομένως και αλλού, η δημιουργία διεθνικών δικτύων παροχής πυρηνικού υλικού που λειτουργούν εκτός των καθιερωμένων συμφωνιών και το ενδεχόμενο μη κρατικοί δρώντες να αποκτήσουν πυρηνικές δυνατότητες και να τις χρησιμοποιήσουν.

Σύμφωνα με άλλη άποψη, η διασπορά των πυρηνικών όπλων σε πιο πολλά κράτη δεν είναι απαραίτητα αρνητική, καθώς η κίνηση αυτή μπορεί να λειτουργήσει ως κίνητρο για σταθερότητα σε περιφερειακές καταστάσεις που είναι επιρρεπείς σε συγκρούσεις. Εφόσον τα κράτη είναι ορθολογικοί δρώντες, θα μετρήσουν τη σχέση κόστους-οφέλους και δεν θα χρησιμοποιήσουν τα πυρηνικά τους όπλα. Η άποψη αυτή έρχεται σε αντίθεση με εκείνη που υποστηρίζει ότι η περαιτέρω διασπορά πυρηνικών όπλων είναι πιθανόν να αυξήσει την αστάθεια και το ενδεχόμενο σύγκρουσης μεταξύ κρατών.

ΣΧΗΜΑ 1.2 : Planned/Proposed Reactors and Nuclear Option Worldwide, 2007

Πηγή : Carnegie Endowment for International Peace
(www.carnegieendowment.org)

Η εμφάνιση των πυρηνικών όπλων και η πρωτοφανής τους ικανότητα να σκορπούν την καταστροφή πέρα από εδαφικά σύνορα, έχει μεταμορφώσει τον κόσμο. Παρόλο που μόνο πέντε κράτη (η Κίνα, η Γαλλία, η Ρωσία, το Ηνωμένο Βασίλειο και οι Ηνωμένες Πολιτείες) αναγνωρίζονται από τη Συνθήκη Μη Διασποράς των Πυρηνικών Όπλων (NPT) ότι κατέχουν πυρηνικά όπλα, αλλά έχουν τη δυνατότητα να κατασκευάζουν πυρηνικούς εκρηκτικούς μηχανισμούς και να τους μεταφέρουν, αν είναι απαραίτητο, με ολοένα πιο σύγχρονα μέσα. Κατά τη διάρκεια του ψυχρού πολέμου, η Συνθήκη περί μη διασποράς των πυρηνικών όπλων του 1968 ήταν ο ακρογωνιαίος λίθος των διεθνών προσπαθειών για έλεγχο της πυρηνικής ισορροπίας. Στον μεταψυχροπολεμικό κόσμο, το ενδιαφέρον μετατοπίστηκε στη διασπορά των πυρηνικών όπλων παγκοσμίως και τον κίνδυνο απόκτησής τους από τρομοκρατικές οργανώσεις. Εν όψει της επερχόμενης αναθεώρησης της συνθήκης, το ΕΚ θα συζητήσει με Επιτροπή και Συμβούλιο τρόπους βελτίωσης της κατάστασης.

Η Συνθήκη περί μη διασποράς των πυρηνικών όπλων, που άρχισε να παίρνει σάρκα και οστά μετά την κρίση των πυραύλων της Κούβας (1962), στόχευε στον περιορισμό της διάδοσης των πυρηνικών και τα βασικά της σημεία είναι τρία: τη μη διασπορά, που σημαίνει ότι χώρες με πυρηνικά όπλα συμφώνησαν να μην επιτρέψουν την απόκτησή τους από άλλες, οι οποίες με τη σειρά τους δεσμεύθηκαν να μην επιχειρήσουν να τα αποκτήσουν, τον αφοπλισμό, δηλαδή τη σταδιακή μείωση των πυρηνικών αποθεμάτων και, τέλος, το δικαίωμα χρήσης της πυρηνικής ενέργειας για ειρηνικούς στόχους. Η τελευταία αυτή ρήτρα οδήγησε σε πολλές αντιφατικές ερμηνείες.

Μέχρι τώρα τη Συνθήκη υπέγραψαν 189 κράτη, στα οποία συγκαταλέγονται όλα τα μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Από τις χώρες που δεδηλωμένα κατέχουν πυρηνικά όπλα οι πέντε την έχουν υπογράψει. Δεν την έχουν υπογράψει η Ινδία και το Πακιστάν ενώ η Βόρειος Κορέα την υπέγραψε, την παραβίασε και εν συνεχεία αποσύρθηκε το 2003. Το Ισραήλ, που πιθανολογείται ότι διαθέτει πυρηνικά όπλα, δεν την έχει υπογράψει. Τέλος δύο χώρες που είχαν πυρηνικό πρόγραμμα, η νότιος Αφρική και η Λιβύη, το έχουν εγκαταλείψει. (Πηγή: Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο)

Στον πίνακα που ακολουθεί γίνεται μια σύντομη ιστορική αναδρομή της συνθήκης για τη μη διασπορά των πυρηνικών όπλων.

ΠΙΝΑΚΑΣ 1.2 : Χρονολόγηση

Πηγή: John Baylis & Steve Smith, *The Globalization of World Politics*, Oxford University Press, 2005, σελ 652-653.

1945	Οι Ηνωμένες Πολιτείες προκαλούν έκρηξη του πρώτου πυρηνικού όπλου στον κόσμο	1975	Η πρώτη Διάσκεψη Αναθεώρησης της NPT οργανώνεται στη Γενεύη και μέχρι το τέλος της χρονιάς, 97 κράτη γίνονται μέλη της Συνθήκης
1946/7	Οι Ηνωμένες Πολιτείες και η Σοβιετική Ένωση υποβάλλουν σχέδια για το διεθνή έλεγχο της ατομικής ενέργειας στη νεοσυσταθείσα Επιτροπή Ατομικής Ενέργειας του ΟΗΕ (UNAEC)	1978	Η Πρώτη Ειδική Συνεδρίαση των Ηνωμένων Εθνών για τον Αφοπλισμό προσφέρει το βήμα για να εκδώσουν τα πέντε κράτη που διαθέτουν πυρηνικά όπλα μονομερείς δηλώσεις αρνητικών εγγυήσεων ασφαλείας
1949	Η Σοβιετική Ένωση διεξάγει τη δομική του πρώτου πυρηνικού της όπλου.	1980	Η δεύτερη Διάσκεψη Αναθεώρησης της NPT οργανώνεται στη Γενεύη
1952	Το Ηνωμένο Βασίλειο δοκιμάζει το πρώτο πυρηνικό του όπλο	1983	Οι Ηνωμένες Πολιτείες ανακοινώνουν τη Στρατηγική Αμυντική Πρωτοβουλία τους
1953	Ο Πρόεδρος Eisenhower παρουσιάζει πρόταση με τίτλο "Atoms for Peace" στη Γενική Συνέλευση των Ηνωμένων Εθνών	1985	Η Τρίτη Διάσκεψη Αναθεώρησης της NPT οργανώνεται στη Γενεύη

1957	Εγκαινιάστηκε ο Διεθνής Οργανισμός Ατομικής Ενέργειας (ΔΟΑΕ)	1987	Καθιερώνεται το Καθεστώς Ελέγχου της Τεχνολογίας Πυραύλων (MTCR)
1958	Η Ευρωπαϊκή Κοινότητα Ατομικής Ενέργειας (EURATOM) αρχίζει να λειτουργεί μέσα στην Ευρωπαϊκή Κοινότητα	1990	Η Τέταρτη Διάσκεψη Αναθεώρησης της NPT οργανώνεται στη Γενεύη
1960	Η Γαλλία γίνεται το τέταρτο κράτος που κάνει δοκιμή πυρηνικού όπλου	1991	Δημιουργείται μια Ειδική Επιτροπή των Ηνωμένων Εθνών (UNSCOM) για να επιβλέπει την αποσυναρμολόγηση του αδήλωτου προγράμματος πυρηνικών όπλων του Ιράκ. Οι ΗΠΑ ανακοινώνουν το πρόγραμμα SSD έπειτα από τη διάλυση της Σοβιετικής Ένωσης
1961	Η Γενική Συνέλευση των Ηνωμένων Εθνών υιοθετεί το «Ιρλανδικό Ψήφισμα» που απαιτεί μέτρα για τον περιορισμό της διάδοσης πυρηνικών όπλων σε επιπλέον κράτη	1993	Η Νότιος Αφρική ανακοινώνει ότι κατασκεύασε έξι πυρηνικούς μηχανισμούς μέχρι το 1989 και έπειτα τους αποσυναρμολόγησε πριν από την υπογραφή της Συνθήκης NPT έπειτα από υπαινιγμούς για το πυρηνικό της πρόγραμμα
1963	Η Συνθήκη Μερικής Απαγόρευσης των Πυρηνικών Δοκιμών (PTBT) τέθηκε σε ισχύ	1995	Η Διάσκεψη Αναθεώρησης και Επέκτασης της NPT οργανώνεται στη Νέα Υόρκη και τα τότε 179 μέρη της Συνθήκης αποφασίζουν να παρατείνουν τη Συνθήκη NPT επ'

			αόριστον, να καθιερώσουν μια νέα διαδικασία αναθεώρησής της και ένα σύνολο αρχών και στόχων για τη μη διασπορά και τον αφοπλισμό
1964	Η Κίνα γίνεται το πέμπτο κράτος που κάνει δοκιμή πυρηνικού όπλου	1996	Η Συνθήκη για την πλήρη απαγόρευση των πυρηνικών δοκιμών (CTBT) άνοιξε προς υπογραφή
1967	Η Συνθήκη για την Απαγόρευση των Πυρηνικών Όπλων στη Λατινική Αμερική (η Συνθήκη Tlatelolco) ανοίγει προς υπογραφή	1997	Η Πρώτη Προπαρασκευαστική Επιτροπή (PreCom) για τη διαδικασία της Αναθεώρησης της Συνθήκης NPT συνεδριάζει στη Γενεύη
1968	Η Συνθήκη Μη Διασποράς των Πυρηνικών Όπλων (NPT) ανοίγει προς υπογραφή	1998	Η Ινδία και το Πακιστάν διεξάγουν μια σειρά από πυρηνικές και πυραυλικές δοκιμές
1969	Η Συνθήκη Tlatelolco τίθεται σε ισχύ	1999	Οι Ηνωμένες Πολιτείες ανακοινώνουν το νόμο περί Εθνικής Αντιπυραυλικής Άμυνας (NMD)
1970	Η Συνθήκη NPT τίθεται σε ισχύ	2000	Η έκτη Διάσκεψη Αναθεώρησης της NPT οργανώνεται στη Νέα Υόρκη για τα 188 πλέον μέρη της Συνθήκης. Τα πέντε κράτη που διαθέτουν πυρηνικά όπλα επαναλαμβάνουν το εγχείρημα «να πετύχουν την πλήρη εξάλειψη των πυρηνικών του οπλοστασίων»
1971	Ο ΔΟΑΕ ολοκληρώνει	2002	Η Κούβα γίνεται το 189 ^ο

	την INFCIRC (εγκύκλιος) / 153 Συμφωνία Διασφαλίσεων και η Επιτροπή Zangger υιοθέτησε επίσης ένα σύνολο κατευθυντήριων γραμμών για τις εξαγωγές που είναι σύμφωνες προς τη Συνθήκη NPT		μέρος της Συνθήκης NPT και τίθεται σε εφαρμογή ο Κώδικας Συμπεριφοράς της Χάγης για τη μεταφορά πυραυλικής τεχνολογίας
1972	Η Συνθήκη ABM υπογράφεται μεταξύ των Ηνωμένων Πολιτειών και της Σοβιετικής Ένωσης	2003	Το θέμα της συμμόρφωσης και οι αντιδράσεις σε αυτό γίνονται το επίκεντρο της προσοχής καθώς η ΛΔΚ ανακοινώνει την αποχώρησή της από τη Συνθήκη NPT και πραγματοποιείται η εισβολή στο Ιράκ
1974	Η Ινδία προκαλεί την έκρηξη πυρηνικού εκρηκτικού μηχανισμού ο οποίος κατά δήλωσή της ήταν για ειρηνικούς σκοπούς. Δημιουργείται η Ομάδα Προμηθευτών Πυρηνικών Υλικών (NSG)	2004	Ένα διεθνικό μη κρατικό δίκτυο παροχής πυρηνικού εξοπλισμού ανακαλύπτεται και η Λιβύη συμφωνεί άνευ όρων να αποσυναρμολογήσει την υποδομή των όπλων μαζικής καταστροφής, συμμορφούμενη με τις διεθνείς συμφωνίες

Για το ζήτημα της διασποράς των πυρηνικών όπλων και των συνεπειών της υπάρχει μια παγκόσμια συζήτηση και μια επιχειρηματολογία υπέρ και κατά. Υπέρμαχος της άποψης ότι η διασπορά των πυρηνικών όπλων οδηγεί στη σταθερότητα του διεθνούς συστήματος είναι ο Kenneth Waltz στην πλέον δημοφιλή στην παγκόσμια επιστημονική κοινότητα ανάλυσή του «The Spread of Nuclear Weapons: More May Be Better». Οι κύριες θέσεις του Waltz είναι ότι τα πυρηνικά όπλα αυξήθηκαν μάλλον, παρά διεσπάρτησαν, διότι τα όπλα αυτά διαδόθηκαν μόνο κάθετα καθώς τα κράτη που διαθέτουν πυρηνικά όπλα έχουν

αυξήσει τα οπλοστάσιά τους. Τα πυρηνικά όπλα έχουν διασπαρεί οριζόντια σε άλλα κράτη με αργούς ρυθμούς. Ωστόσο, οι αργοί αυτοί ρυθμοί είναι θετικοί διότι οι γρήγορες αλλαγές στις διεθνείς συνθήκες μπορούν να αποβούν αποσταθεροποιητικές. Η σταδιακή διασπορά των πυρηνικών όπλων, όμως, για τον Waltz, είναι προτιμότερη από τη μη διασπορά ή τη γρήγορη διασπορά. Οι νέες πυρηνικές δυνάμεις θα νιώσουν τους περιορισμούς που επιβάλλουν τα πυρηνικά όπλα και αυτό θα καλλιεργήσει αίσθημα ευθύνης από την πλευρά των κατόχων τους και θα τους καταστήσει πιο προσεκτικούς ως προς τη χρήση τους (Kenneth Waltz, *The Spread of Nuclear Weapons: More May be Better*, 1981). Η πιθανότητα πολέμου, λοιπόν, μειώνεται καθώς οι αποτρεπτικές δυνάμεις και οι αμυντικές ικανότητες αυξάνονται. Τα πυρηνικά όπλα τα οποία χρησιμοποιούνται υπεύθυνα δυσχεραίνουν την έκρηξη πολέμων.

Στον αντίποδα, βρίσκεται το επιχείρημα για την «απαισιοδοξία της διασποράς» του Sagan. Λόγω κοινών προκαταλήψεων, ανελαστικών συνηθειών και στενών συμφερόντων, οι επαγγελματικοί στρατιωτικοί οργανισμοί εμφανίζουν οργανωτικές συμπεριφορές που πιθανόν να οδηγήσουν σε αποτυχιές αποτροπής και σε σκόπιμους ή τυχαίους πολέμους. Επειδή οι μελλοντικές πυρηνικές δυνάμεις είναι πιθανόν να έχουν στρατιωτικές ή αδύναμες πολιτικές κυβερνήσεις, θα στερούνται θετικών περιοριστικών μηχανισμών πολιτικού ελέγχου, ενώ οι προκαταλήψεις των στρατιωτικών μπορεί να ενθαρρύνουν τη χρήση πυρηνικών όπλων, ειδικά κατά τη διάρκεια μιας κρίσης (Scott Sagan, *More Will Be Worse*).

Εκτός από τους δύο αυτούς σπουδαίους αναλυτές, πολλοί προσπαθούν να απαντήσουν στο ερώτημα αν η διασπορά των πυρηνικών όπλων προωθεί την ειρήνη και τη σταθερότητα στο διεθνές σύστημα και οι απόψεις τους ποικίλουν σημαντικά. Ενώ κάποιοι ρεαλιστές έχουν ερμηνεύσει τα πυρηνικά όπλα ως ένα σημαντικό συστατικό της μακράς ειρήνης του Ψυχρού Πολέμου, άλλοι προειδοποιούν ότι υπάρχει πάντα ένας διαρκής και μεγάλος κίνδυνος να απειλήσουν την παγκόσμια ειρήνη και ασφάλεια.

Επιχειρήματα υπέρ της διασποράς

Η απουσία πυρηνικού πολέμου. Είναι αξιοσημείωτο το γεγονός ότι τα πυρηνικά όπλα έχουν χρησιμοποιηθεί σε πολύ σπάνιες περιπτώσεις. Συγκεκριμένα, έχουν χρησιμοποιηθεί μόνο ως μέσο πολέμου το 1945, ώστε να επιτύχουν το τέλος του πολέμου στον Ειρηνικό. Κανένας πόλεμος μεταξύ πυρηνικών δυνάμεων δεν έχει ξεσπάσει κι αυτό αποδεικνύει ότι τα πυρηνικά όπλα είναι κυρίως συμβολικά όπλα, χωρίς καμία πρακτική σημασία.

Ένα άλλο επιχείρημα είναι η αποτελεσματική αποτροπή που ισχύει μέχρι σήμερα. Το πρωταρχικό κίνητρο για την απόκτηση πυρηνικών όπλων είναι σίγουρα η αποτροπή, για την οποία μιλήσαμε παραπάνω, η πρόληψη δηλαδή ενός πολέμου εξαιτίας της μαζικής καταστροφής που θα προκαλούσε ένα επιτιθέμενο κράτος, εάν δεν λειτουργούσε ως ορθολογικός παίκτης και δεν αξιολογούσε τη σχέση κόστους-οφέλους. Τα πυρηνικά όπλα, εξαιτίας της τεράστιας καταστρεπτικότητάς τους, είναι σχετικώς αναποτελεσματικά και αυτό μειώνει την πιθανότητα ένα κράτος να τα χρησιμοποιήσει για πιθανό πρώτο πλήγμα.

Επίσης, η διεθνής σταθερότητα, με το κλαμπ των πυρηνικών δυνάμεων να μεγαλώνει από πέντε το 1964 σε εννιά το 2006, δείχνει ότι η κάθετη διασπορά δεν έχει διαταράξει το διεθνές σύστημα. Αντίθετα, μια σταδιακή διασπορά πυρηνικών όπλων τείνει να διατηρεί τη διεθνή σταθερότητα και την ισορροπία δυνάμεων, πολύ καλύτερα από την μη διασπορά ή την ταχεία διασπορά.

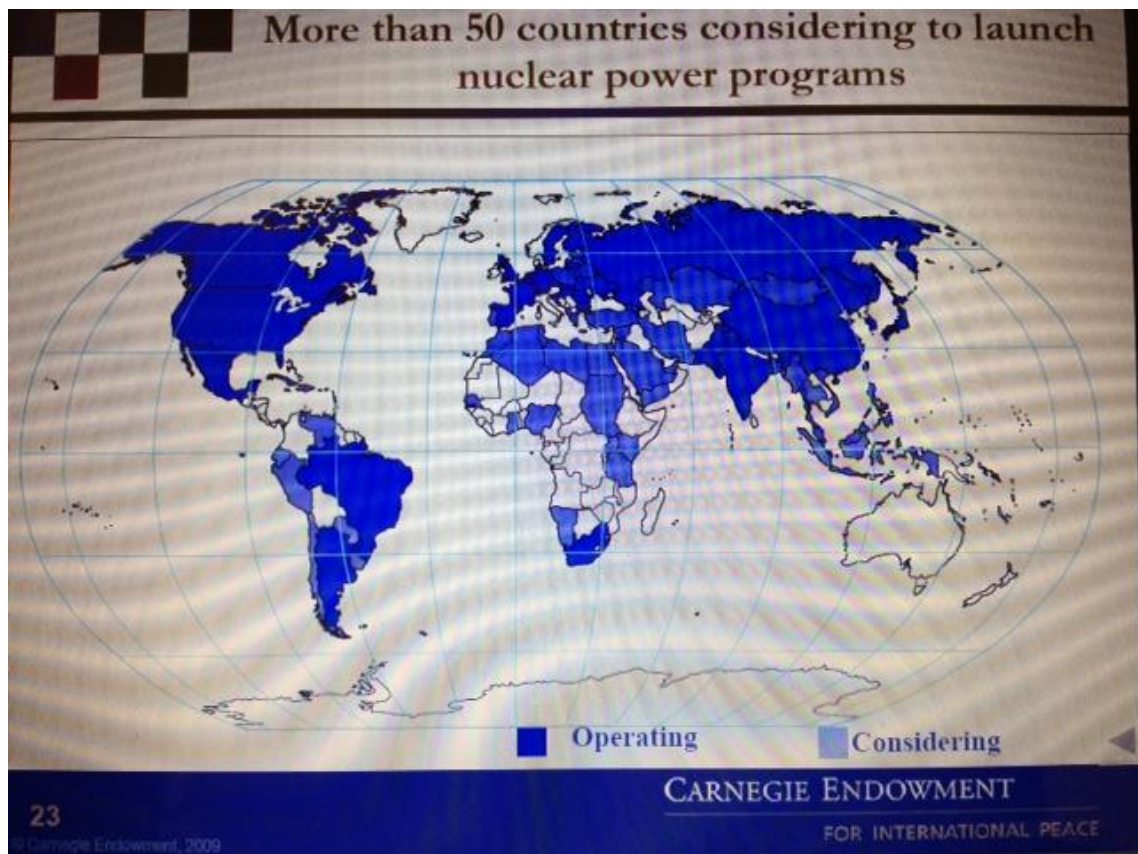
Τέλος, ένα πολύ σημαντικό επιχείρημα υπέρ της διασποράς είναι η πυρηνική πολιτική ικανότητα. Η κατοχή πυρηνικών όπλων έχει φέρει μια αίσθηση ευθύνης ακόμα και σε κράτη που πρόσφατα είχαν διαταράξει τη σταθερότητα στο διεθνές σύστημα. Χαρακτηριστικό παράδειγμα οι συνεχείς εντάσεις μεταξύ Ινδίας και Πακιστάν, οι οποίες έχουν πολύ λιγότερες πιθανότητες να οδηγήσουν σε πόλεμο τώρα που και οι δύο δυνάμεις κατέχουν πυρηνικά όπλα.

Επιχειρήματα κατά της διασποράς

Τι γίνεται σε περίπτωση σφαλερότητας των συστημάτων αποτροπής; Αυτό είναι το πιο βασικό ερώτημα-επιχείρημα που θέτουν οι πολέμιοι της διασποράς των πυρηνικών όπλων. Η θεωρία της πυρηνικής αποτροπής είναι αφελής και επικίνδυνη, υποστηρίζουν. Ένας κόσμος, στον οποίο υπάρχουν πυρηνικά όπλα, θα έχει πάντα τον φόβο ότι θα ξεσπάσει πυρηνικός πόλεμος. Η αποτροπή υπάρχει πάντα η περίπτωση να αποτύχει, εάν στηριχθεί σε λάθος υπολογισμούς. Τα κράτη, για παράδειγμα, μπορεί να κάνουν λάθος για το αν ένα κράτος κατέχει πυρηνικά όπλα ή για το αν έχει τη δυνατότητα δεύτερου πλήγματος. Επίσης, μέσα σε έναν συμβατικό πόλεμο, δεν μπορείς ποτέ να αποκλείσεις την πιθανότητα μιας λανθασμένης απόφασης από έναν αρχηγό που δρα μέσα στη φρενήρη ατμόσφαιρα ενός πολέμου.

Πολλοί αναλυτές υποστηρίζουν ότι δεν υπάρχει καμία εγγύηση για το αν η διασπορά (οριζόντια ή κάθετη) θα διατηρήσει την ισορροπία δυνάμεων. Πάντα υπάρχει ο κίνδυνος από ανισορροπίες. Πράγματι, η διασπορά αναπόφευκτα προκαλεί προσωρινές ανισορροπίες στο σύστημα, που ενδέχεται να εκραγούν όταν μιλάμε για επιθετικά κράτη. Όσο αυξάνεται ο αριθμός των χωρών που κατέχουν πυρηνικά όπλα, αυξάνεται και η πιθανότητα της χρήσης τους, η πιθανότητα πυρηνικών ατυχημάτων και η πιθανότητα προληπτικών πολέμων (ώστε να καταστραφεί η πυρηνική υποδομή χωρών που ενδεχομένως να φιλοδοξούν να αποκτήσουν πυρηνικά).

Τέλος, όσοι αντιδρούν στη διασπορά των πυρηνικών όπλων στηρίζονται στο επιχείρημα των ανεύθυνων πυρηνικών δυνάμεων. Εάν τα πυρηνικά όπλα πέσουν στα χέρια ενός «παρανοϊκού» ηγέτη, ο οποίος είναι πολιτικά ανεξέλεγκτος και αδιαφορεί για τις συνέπειες, είναι πολύ πιθανό να τα χρησιμοποιήσει. Όσο, λοιπόν θα αυξάνεται η διασπορά των πυρηνικών όπλων, τόσο θα μεγαλώνει και ο κίνδυνος διατάραξης τοπικών ισορροπιών ή ακόμα και ο κίνδυνος της πυρηνικής τρομοκρατίας μέσω λαθρεμπορίου ή κλοπής πυρηνικού σχάσιμου υλικού.

ΣΧΗΜΑ 1.3 : The Future in Nuclear Programs, 2009

Πηγή : Carnegie Endowment for International Peace
(www.carnegieendowment.org)

Αν πάρουμε σαν δεδομένο ότι η διασπορά των πυρηνικών όπλων δεν μπορεί να εμποδιστεί, ο καταλληλότερος τρόπος για να προχωρήσουμε είναι μέσω της προσπάθειας για τη διαχείριση της διασποράς των πυρηνικών όπλων σε επιπλέον κράτη έτσι ώστε να αναπτυχθούν σταθεροποιητικές σχέσεις αποτροπής. Ωστόσο, η στρατηγική αυτή προσέγγιση προϋποθέτει ότι ο έλεγχος της διαδικασίας δεν θα φέρει ρήξη τελικά στη σταθερότητα (John Baylis & Steve Smith, *The Globalization of World Politics*, Oxford University Press, 2005, σελ 651). Το ενδιαφέρον της παρούσας συζήτησης, λοιπόν, εστιάζεται στα θέματα που έχουν σχέση με το μελλοντικό περιβάλλον της παγκόσμιας ασφάλειας. Η Συνθήκη NPT είναι πλέον μια παλιά, ανεπαρκής συνθήκη, όμως εξακολουθεί να

παρέχει ένα διεθνές νομικό πλαίσιο που επιτρέπει τη συλλογική αντιμετώπιση πιεστικών ζητημάτων παγκόσμιας ασφάλειας.

4.3 Περιπτώσεις πυρηνικοποίησης

Στην περίπτωση της διασποράς των πυρηνικών όπλων υπάρχει ένα σοβαρό κενό στην κατανόηση φαινομένων όπως η πυρηνική αντιστροφή (nuclear reversal), η πυρηνική αυτοσυγκράτηση (nuclear restraint) και η πυρηνική αντιστάθμιση (nuclear hedging). Αυτούς τους τρεις όρους χρησιμοποιεί ο Ariel Levite για να περιγράψει τις εθνικές στρατηγικές επιλογές κάποιων κρατών που επιδίωξαν την πυρηνικοποίησή τους αρχικά, αλλά στη συνέχεια είτε τη ματαίωσαν, είτε την ακύρωσαν, είτε την «πάγωσαν». Η κατανόηση αυτών των φαινομένων θα βοηθήσει στο να εξηγηθούν κρατικές συμπεριφορές, καθώς και το γιατί τα εφιαλτικά σενάρια περί επικίνδυνης διασποράς πυρηνικών στη δεκαετία του 1960 δεν υλοποιήθηκαν (Ariel E. Levite, *Never Say Never Again, Nuclear Reversal Revisited*, *International Security*, vol. 27, No. 3, winter 2002-2003). Επίσης, θα προσπαθήσουμε να δώσουμε απαντήσεις στο ποιες ήταν οι δυνάμεις που οδήγησαν κάποια κράτη στις επιλογές της πυρηνικής αντιστροφής ή της αυτοσυγκράτησης και να εξηγήσουμε την εναλλακτική συμπεριφορά της πυρηνικής αντιστάθμισης.

Όπως αναφέραμε και παραπάνω, το φαινόμενο της διασποράς των πυρηνικών όπλων έχει υποστεί πολλές αλλαγές και ανατροπές μέσα στο πέρασμα των χρόνων. Κατά τις δεκαετίες του 1950 και του 1960 υπήρχε η ισχυρή πεποίθηση ότι το κλαμπ των πέντε πυρηνικών δυνάμεων ως τότε (ΗΠΑ, Σοβιετική Ένωση, Μεγάλη Βρετανία, Γαλλία, Κίνα), θα μεγάλωνε με γοργούς ρυθμούς και κυρίως σε χώρες της Ευρώπης, όπως η Γερμανία, η Ιταλία και η Σουηδία. Με τη δημιουργία της Συνθήκης NPT (Nonproliferation Treaty) το 1968-70, ωστόσο, η διεθνής ανησυχία για τη διασπορά των πυρηνικών όπλων στην Ευρώπη άρχισε να φθίνει, όχι όμως και σε περιοχές του αναπτυσσόμενου κόσμου όπως η Λατινική Αμερική και η Νότια Αφρική. Πιο πρόσφατα, έχουν γίνει οι κύριες εστίες ανησυχίας περιοχές όπως η Νοτιοανατολική Ασία και η Μέση Ανατολή. Επιπλέον, η συνολική εμπιστοσύνη του καθεστώτος της σταθερότητας λόγω

της μη διασποράς έχει κλονιστεί από τις εξελίξεις της απόκτησης πυρηνικών όπλων από Ινδία και Πακιστάν το 1974 και το 1998 αντίστοιχα, όπως επίσης και από τα πυρηνικά προγράμματα της Βόρειας Κορέας και του Ιράν.

Όλες αυτές οι εξελίξεις οδηγούν πολλούς αναλυτές στο συμπέρασμα ότι, παρά την αξιοσημείωτη επιτυχία της Συνθήκης NPT το 1995 να αποτρέψει μια ραγδαία διασπορά, η ισχύς της τώρα αποδυναμώνεται συνεχώς (Barry M. Blechman and Leo S. Mackay Jr., *Weapons of Mass Destruction: A New Paradigm for a New Century*, Occasional Paper No. 40 (Washington, D.C.: Henry L. Stimson Center, 2000), σελ 4).

4.3.1 Η περίπτωση της πυρηνικής αντιστροφής (nuclear reversal)

Οι περισσότερες επιστημονικές αναλύσεις έχουν, κυρίως, επικεντρωθεί στις τάσεις της διασποράς των πυρηνικών όπλων, τις προοπτικές για το μέλλον και τους τρόπους και τα μέσα που θα πρέπει να αντιμετωπιστούν οι μελλοντικές προκλήσεις που αφορούν στο συγκεκριμένο θέμα. Αντίθετα, μια μικρή μόνο μερίδα της διεθνούς επιστημονικής έρευνας έχει δώσει έμφαση στα κίνητρα κάποιων κρατών για την απόκτηση ή την αποκήρυξη των πυρηνικών όπλων. Και, πιο συγκεκριμένα, ακόμα λιγότερα έχουν γραφτεί για την πυρηνική αντιστροφή-ακύρωση (reversal), παρότι πρόκειται για ένα φαινόμενο που αποκτά ιδιαίτερο ενδιαφέρον τα τελευταία χρόνια. Η πυρηνική αντιστροφή αναφέρεται στο φαινόμενο κατά το οποίο τα κράτη προχωρούν στη δημιουργία πυρηνικού προγράμματος που θα οδηγήσει, φυσικά, στην απόκτηση πυρηνικών όπλων, αλλά εν συνεχεία ακολουθούν αντίστροφη πορεία, αν και δεν εγκαταλείπουν εντελώς τις πυρηνικές τους φιλοδοξίες (Ariel E. Levite, *Never Say Never Again, Nuclear Reversal Revisited*, *International Security*, vol. 27, No. 3, winter 2002-2003, σελ 61). Χρησιμοποιώντας αυτόν τον ορισμό ο Levite δείχνει με μια προκαταρκτική έρευνα στον πίνακα που ακολουθεί ότι περίπου είκοσι κράτη έχουν επιλέξει το μονοπάτι της πυρηνικής αντιστροφής από το 1945 ως σήμερα.

ΠΙΝΑΚΑΣ 1.3 : Περιπτώσεις πυρηνικής αντιστροφής από το 1945

Πηγή : Ariel E. Levite, Never Say Never Again, Nuclear Reversal Revisited, International Security, vol. 27, No. 3, winter 2002-2003, σελ 62.

Never Tried (nuclear abstinence)	Tried but Gave Up (nuclear reversal)	Attained but Gave Up ^a	Still Trying	Attained and Maintained
All (?) other states	Argentina Australia Brazil Canada ^e Egypt Germany Indonesia Italy Japan Netherlands ^c Norway ^c Romania ^c South Korea ^d Sweden Switzerland Taiwan ^d Yugoslavia ^c	Belarus ^b Kazakhstan ^b South Africa Ukraine ^b	Algeria ^c Iran ^d Iraq ^d Libya North Korea ^f	China France Great Britain India Pakistan Soviet Union/ Russia United States Israel ^g

NOTE: There have been repeated assertions, but no hard publicly available data, that Finland, Greece, Spain, and Turkey may have also had nuclear weapons aspirations. In the absence of evidence to corroborate these assertions, these countries are excluded here from the category of nuclear weapons aspirants.

a For the purposes of this study, the states listed in this category are considered as having undergone nuclear reversal.

b These states had nuclear weapons deployed on their territory but not under their command. Only Ukraine appears to have had physical possession of Russian nuclear weapons deployed on its soil, although apparently not the codes necessary to launch them.

c The determination and intensity with which these states pursued nuclear weapons remain uncertain.

d These are states that appear to have sought to acquire nuclear weapons on more than one occasion.

e Canada's nuclear weapons-oriented activity began with its participation in the Manhattan Project in the 1940s. Subsequently, it remained principally tied to the U.S. and British programs.

f The status of the North Korean nuclear program remains uncertain, although the North Koreans are suspected of having produced one or two nuclear weapons in the mid-1990s. See National Intelligence Council, Foreign Missile Developments and the Ballistic Missile Threat through 2015: Unclassified Summary of a National Intelligence Estimate (Washington, D.C.: National Intelligence Council, December 2001). North Korea appears to have subsequently engaged in a clandestine enrichment project, and in late 2002 threatened to reactivate its plutonium production. But these actions apparently have not yielded any additional weapons-grade fissile material. See the Carnegie Endowment Nonproliferation Project's website at <http://www.ceip.org/files/nonprolif/default.asp> (accessed January 4, 2003).

g Israel's nuclear status is unconfirmed.

Η βιβλιογραφία σχετικά με την πυρηνική αντιστροφή, ωστόσο, διακατέχεται από μια ποικιλία θεωρητικών και μορφολογικών προβλημάτων. Τα περισσότερα από αυτά τα προβλήματα είναι άρρηκτα συνδεδεμένα με την ίδια τη φύση του φαινομένου της αντιστροφής και σχετίζονται με το ερώτημα του τι είναι τελικά αυτό που οδηγεί ένα κράτος στο να «παγώσει» το πυρηνικό του πρόγραμμα; Προηγούμενες μελέτες απέτυχαν να αναδείξουν ποιες είναι οι απαραίτητες περιστάσεις κάτω από τις οποίες ένα κράτος θα αποφασίσει να ακυρώσει το πυρηνικό του πρόγραμμα, παρά αφήνουν μόνο υπονοούμενα ότι κάποιοι εξωγενείς παράγοντες ή άλλοι δρώντες οδήγησαν στην απόφαση της πυρηνικής αντιστροφής. Χαρακτηριστικά παραδείγματα που χρησιμοποιεί ο Levite είναι οι δεκαετίες του 1980 και του 1990, όταν η Λιβύη προσωρινά πάγωσε την απόκτηση πυρηνικών όπλων (χωρίς αυτό να σημαίνει ότι άλλαξαν και εντελώς οι πυρηνικές της φιλοδοξίες). Το προβληματικό διεθνές κύρος της Λιβύης επιδείνωσε την αδυναμία της στο να βρει έναν πρόθυμο ξένο προμηθευτή, ώστε να τελειώσει το πρόγραμμα ή τουλάχιστον να δημιουργήσει τις βασικές της εγκαταστάσεις (Joshua Sinai, *Libya's Pursuit of Weapons of Mass Destruction*, *Nonproliferation Review*, Vol 4, No 3, Spring/Summer 1997 σελ 92-100). Από την άλλη, οι πυρηνικές αντιστροφές στην Αργεντινή και στη Βραζιλία αποδίδονται κυρίως σε απειλές της εξωτερικής τους ασφάλειας και στο εσωτερικό τους καθεστώς. Οι περιπτώσεις της Σουηδίας και της Ελβετίας διαφέρουν. Εκεί εμφανίζεται ένας τελείως διαφορετικός παράγοντας που εξηγεί την πυρηνική τους αντιστροφή κι αυτός είναι η ανησυχία των δύο χωρών για την οργή των εχθρικών πυρηνικών δυνάμεων. Επίσης, συγκεκριμένα στην

περίπτωση της Σουηδίας, η πυρηνική ομπρέλα προστασίας των ΗΠΑ φαίνεται να έπαιξε ιδιαίτερα σημαντικό ρόλο.

Ένας άλλος, διαφορετικός παράγοντας που οδηγεί στην πυρηνική αντιστροφή είναι οι κυρώσεις από τους κανόνες διεθνών συνθηκών για τη μη διάδοση των πυρηνικών όπλων, που ενδεχομένως τέθηκαν σε ισχύ μετά την απόφαση ενός κράτους για πυρηνικοποίηση. Ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα σε αυτήν την περίπτωση είναι η Αίγυπτος. Το ενδιαφέρον της Αιγύπτου στο να αποκτήσει πυρηνικά όπλα στη δεκαετία του 1960 αποδίδεται ευρέως στους εξής παράγοντες: στην προοπτική πυρηνικοποίησης του Ισραήλ, στην αδυναμία της να επικρατήσει του Ισραήλ χρησιμοποιώντας συμβατικά όπλα, στην επιθυμία της να ηγεμονεύσει στον αραβικό κόσμο πολιτικά και τεχνολογικά και στην έγκριση της κοινωνίας της Αιγύπτου που στήριζε την πυρηνική της πορεία. Η Αίγυπτος, ωστόσο, αποφάσισε τελικά να μην αναπτύξει ένα ολοκληρωμένο πρόγραμμα πυρηνικών όπλων, καθώς οι διαδοχικοί ηγέτες της (αρχικά ο Πρόεδρος Gamal Abdel Nasser και αργότερα οι Πρόεδροι Anwar el-Sadat και Hosni Mubarak) αποφάσισαν ότι η πυρηνικοποίηση της Αιγύπτου δεν ήταν απαραίτητη πρώτον, γιατί το μέγεθος των σχετικών τεχνικών για την ανάπτυξη ενός τέτοιου προγράμματος ήταν τεράστιο, δεύτερον, γιατί πέτυχε η προσπάθεια αποτροπής του Ισραήλ και, τρίτον και βασικότερο, γιατί οι διπλωματικές αρχές των ΗΠΑ τους υποχρέωσαν προς μια τέτοια κατεύθυνση.

Ακόμα και στις λεγόμενες δημοκρατικές χώρες, όμως, τα προγράμματα πυρηνικών όπλων περιβάλλονται από μυστικότητα. Αυτό γίνεται με σκοπό να εμποδίσει δυνητικά επιβλαβείς πληροφορίες να φτάσουν σε ξένους αντιπάλους ή σε εσωτερικούς πολιτικούς εχθρούς. Η απόκρυψη της πυρηνικής τεχνολογίας, των εγκαταστάσεων και του προσωπικού θεωρείται αναγκαία ακόμα και μετά από ένα μεγάλο διάστημα από την απόφαση της πυρηνικής αντιστροφής. Αυτό ισχύει για δημοκρατίες όπως η Αυστραλία, η Νορβηγία και η Σουηδία, οι οποίες στη συνέχεια έγιναν υπέρμαχες της μη διασποράς των πυρηνικών όπλων. Ένας λόγος για τον οποίο η Σουηδία, η Νότια Κορέα, η Ελβετία και η Ταϊβάν συνεχίζουν να διατηρούν μυστικοπάθεια σε σχέση με τα πυρηνικά τους προγράμματα, είναι για να έχουν πάντα τη δυνατότητα να το ξεκινήσουν ξανά, εάν αλλάξουν οι συνθήκες και κάτι τέτοιο κριθεί αναγκαίο

(Steve Coll, Sweden's Quiet Quest: Nuclear Arms Option, Washington Post, November 25, 1994, σελ Α1).

Η πυρηνική αντιστροφή, λοιπόν, όπως μεταφράσαμε στην παρούσα μελέτη τον όρο nuclear reversal, αφορά μια κυβερνητική απόφαση να σταματήσει εντελώς ή να επιβραδύνει ένα επικυρωμένο πρόγραμμα δημιουργίας πυρηνικών όπλων. Στο επίκεντρο αυτού του ορισμού βρίσκεται η διάκριση μεταξύ των κρατών που έχουν ξεκινήσει ένα πυρηνικό πρόγραμμα και στη συνέχεια το εγκατέλειψαν και των κρατών που δεν το είχαν ποτέ (Ariel E. Levite, Never Say Never Again, Nuclear Reversal Revisited, International Security, vol. 27, No. 3, winter 2002-2003, σελ 67).

4.3.2 Η περίπτωση της πυρηνικής αυτοσυγκράτησης (nuclear restraint)

Η πυρηνική αντιστροφή και η πυρηνική αυτοσυγκράτηση, αν και για πολλούς είναι έννοιες συνώνυμες, ωστόσο διαφέρουν σε σημαντικά σημεία. Η πυρηνική αυτοσυγκράτηση (nuclear restraint) είναι ένα φαινόμενο κατά το οποίο ένα κράτος αναλαμβάνει μια πολιτική ή εξωτερική δέσμευση (συνήθως προέρχεται από τις Ηνωμένες Πολιτείες) η οποία μοιάζει με ακύρωση του προγράμματός του (nuclear rollback), ωστόσο στην πραγματικότητα το διατηρεί χωρίς όμως να μπορεί να προχωρήσει σε οποιαδήποτε εμφανή μορφή πυρηνικών δραστηριοτήτων (Ariel E. Levite, Never Say Never Again, Nuclear Reversal Revisited, International Security, vol. 27, No. 3, winter 2002-2003, σελ 68). Θα λέγαμε πιο αδόκιμα ότι το «παγώνει». Η αυτοσυγκράτηση περιλαμβάνει την αποχή από την κατασκευή πυρηνικών εγκαταστάσεων, την παραγωγή, δοκιμή ή κατασκευή όπλων, καθώς και την απαγόρευση διακηρύξεων περί πυρηνικοποίησης. Αυτή είναι μια σημαντική διαφορά σε σχέση με την αντιστροφή, γιατί στην περίπτωση της αυτοσυγκράτησης το πρόγραμμα υπάρχει-μπορεί να πάγωσε, αλλά υπάρχει. Αυτό σημαίνει ότι, ανά πάσα στιγμή, μπορεί το κράτος να πάρει την απόφαση να το συνεχίσει πολύ εύκολα, έχοντας την τεχνογνωσία και τις απαραίτητες μελέτες. Έτσι έγινε, εξάλλου, και στις περιπτώσεις της Ινδίας και του Πακιστάν, όπου μέχρι τη διεξαγωγή των πυρηνικών τους δοκιμών τον Μάιο του 1998, τα δύο κράτη είχαν υιοθετήσει τα παραπάνω μέτρα της πυρηνικής αυτοσυγκράτησης.

4.3.3 Η περίπτωση της πυρηνικής αντιστάθμισης (nuclear hedging)

Η πυρηνική αντιστάθμιση (nuclear hedging) αναφέρεται σε μια εθνική στρατηγική, κατά την οποία το κράτος διατηρεί – ή τουλάχιστον εμφανίζεται σαν να διατηρεί – μια βιώσιμη επιλογή για την, σχετικά, ταχεία απόκτηση πυρηνικών όπλων, βασιζόμενη στη δική της τεχνική ικανότητα να τα παράγει σε ένα μικρό σχετικά χρονικό διάστημα (από μερικές εβδομάδες έως και λίγα χρόνια). Στην πιο εξελιγμένη της μορφή, η πυρηνική αντιστάθμιση περιλαμβάνει εγκαταστάσεις πυρηνικών καυσίμων, αλλά και την απαραίτητη επιστημονική τεχνογνωσία και υποστήριξη, που θα μπορέσει να δημιουργήσει σχάσιμα υλικά (μέσω εμπλουτισμού ουρανίου ή διαχωρισμό πλουτωνίου). Η πυρηνική αντιστάθμιση είναι μια στρατηγική, η οποία μπορεί να υιοθετηθεί είτε κατά τη διαδικασία της δημιουργίας της βόμβας, είτε ως μέρος της διαδικασίας της επαναφοράς (rollback), σαν έναν τρόπο, δηλαδή, διατήρησης της δυνατότητας επανεκκίνησης ενός προγράμματος όπλων που έχει σταματήσει ή έχει αντιστραφεί (Ariel E. Levite, *Never Say Never Again, Nuclear Reversal Revisited*, *International Security*, vol. 27, No. 3, winter 2002-2003, σελ 69). Η πυρηνική αντιστάθμιση μπορεί να εξηγήσει ίσως τις δυσκολίες που αντιμετωπίζουμε στην προσπάθειά μας να κατανοήσουμε το φαινόμενο της πυρηνικής αντιστροφής. Πράγματι, κάποιες περιπτώσεις που φαίνονταν να είναι περιπτώσεις πυρηνικής αντιστροφής, αν τις εξετάσουμε καλύτερα θα διαπιστώσουμε ότι είναι περιπτώσεις πυρηνικής αντιστάθμισης.

Το χαρακτηριστικότερο παράδειγμα «σιωπηλής» πυρηνικής αντιστάθμισης είναι η Ιαπωνία. Η περίπτωση της Ιαπωνίας δείχνει πώς ένα κράτος που έχει υπογράψει τη Συνθήκη για τη Μη Διασπορά (NPT) των πυρηνικών όπλων και, παράλληλα, υπέρμαχο της μη διασποράς και του αφοπλισμού, μπορεί νομίμως να διατηρεί την ικανότητα κύκλου πυρηνικού καυσίμου και να κατέχει τεράστιες ποσότητες πυρηνικού σχάσιμου υλικού. Επιπλέον, σύμφωνα με επίσημη αναφορά της βρετανικής κυβέρνησης, η Ιαπωνία διαθέτει τα βασικά στοιχεία κατασκευής μιας βόμβας, συμπεριλαμβανομένων πλουτωνίου και ηλεκτρονικής φόρμας, ώστε να κατασκευάσει πυρηνικά όπλα πολύ γρήγορα. Μάλιστα, η Ιαπωνία ούτε καν προσπαθεί να κρύψει αυτήν την στρατηγική αντιστάθμισης που ακολουθεί. Αντιθέτως, εκφράζει ελεύθερα και επίσημα την «απειλή» της ότι οι Ηνωμένες Πολιτείες οφείλουν να παραμένουν σύμμαχοί της και να της

προσφέρουν την πυρηνική τους ομπρέλα, αν δεν θέλουν να την δουν να αποσύρεται από τη Συνθήκη NPT και να αποκτά πυρηνικά όπλα (Hosokawa Morihiko, "Are U.S. Troops in Japan Needed? Reforming the Alliance," *Foreign Affairs*, Vol. 77, No. 4, July/August 1998, σελ 5). Αυτή η δήλωση της Ιαπωνίας υπογραμμίζει τον ρόλο που παίζει η εκτεταμένη στρατηγική αποτροπή των ΗΠΑ στη συγκράτηση των ιαπωνικών πυρηνικών φιλοδοξιών και αποκαλύπτει τη ρητή προτίμηση της Ιαπωνίας στην αμερικανική ομπρέλα πυρηνικής προστασίας των ΗΠΑ, σε σχέση με την κατασκευή δικού της πυρηνικού οπλοστασίου. Επίσης καταδεικνύει πώς η Ιαπωνία χρησιμοποιεί το πλεονέκτημά της, εφόσον έχει την προοπτική να κατασκευάζει βόμβα, ως μοχλό εναντίον των Ηνωμένων Πολιτειών από τη μία, και ως αντιστάθμιση αν οι ΗΠΑ δεν τους παρέχουν αυτά που ζητάνε.

Αυτό που προκαλεί εντύπωση για την πυρηνική αντιστάθμιση ως στρατηγική είναι η μεγάλη της ελαστικότητα. Είναι, κυρίως, στρατηγική μιας συγκεκριμένης στάσης ενός κράτους, παρά δράσης (Ariel E. Levite, *Never Say Never Again, Nuclear Reversal Revisited*, *International Security*, vol. 27, No. 3, winter 2002-2003, σελ 72).

Και οι τρεις περιπτώσεις πυρηνικοποίησης μας βοηθούν να καταλάβουμε γιατί τελικά οι πυρηνικές δυνάμεις είναι πολύ λιγότερες από αυτές που αναμενόταν στη δεκαετία του 1960. Επίσης, δημιουργούν μια διορατικότητα στη δυναμική και τα πρότυπα της διασποράς, τους παράγοντες που τα διαμορφώνουν και τις προοπτικές για τα μέλλον. Συμπερασματικά, βλέπουμε ότι μεγάλο μέρος της επιτυχίας στη συγκράτηση της παγκόσμιας διάδοσης των πυρηνικών όπλων οφείλεται στην δημιουργία ευνοϊκού πολιτικού κλίματος για τις στρατηγικές της αντιστροφής, αυτοσυγκράτησης και αντιστάθμισης. Πολύ σημαντικό ρόλο, φυσικά, παίζουν οι Ηνωμένες Πολιτείες, οι οποίες έχουν την μοναδική ικανότητα να δημιουργούν στα κράτη ένα ευνοϊκό πολιτικό κλίμα ενθάρρυνσης προς την κατεύθυνση του να παραιτηθούν από την προσπάθεια απόκτησης πυρηνικών όπλων, είτε με πυρηνική αντιστάθμιση ή έστω με πυρηνική αυτοσυγκράτηση.

Τρεις είναι οι βασικοί παράγοντες που οδηγούν σημαντικούς πυρηνικούς υποψηφίους σε κάποια από τις τρεις περιπτώσεις της πυρηνικοποίησης που

περιγράψαμε παραπάνω. Πρώτον, αλλαγή στις εγχώριες αντιλήψεις στα υποψήφια πυρηνικά κράτη που αφορά στην χρησιμότητα της απόκτησης των πυρηνικών όπλων. Δεύτερον, διαρκής αμερικανική ενθάρρυνση τέτοιων αντιλήψεων και τρίτον, μια συνειδητή προσπάθεια από τις Ηνωμένες Πολιτείες να περιπλέξει το δρόμο για την απόκτηση πυρηνικών όπλων κρατών που ετοιμάζονται για αυτό (Nye Joseph, *New Approaches to Nuclear Proliferation Policy*, σελ 1293-1294).

Πανεπιστήμιο Πειραιώς

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

5.1 Εισαγωγή

Το πέμπτο και τελευταίο κεφάλαιο παρουσιάζει τα συμπεράσματα της έρευνας μας. Στην αρχή του κεφαλαίου υπάρχει μια σύνοψη της έρευνάς μας, στην συνέχεια παρουσιάζονται τα συμπεράσματα στα οποία καταλήγει και τέλος κάποια θέματα τα οποία θα πρέπει να μελετηθούν περαιτέρω.

5.2 Σύνοψη – Συμπεράσματα

Στόχος της μεταπτυχιακής μας έρευνας ήταν η μελέτη της στρατηγικής επιλογής της πυρηνικοποίησης σε περιπτώσεις αδύναμων κρατών. Στην αρχή προσπαθήσαμε να δώσουμε τον ορισμό του αδύναμου κράτους υπό το πρίσμα του ρεαλισμού, της βασικής θεωρίας διεθνών σχέσεων. Αναλύσαμε τη θεωρία του ρεαλισμού συνοπτικά, με σκοπό ο αναγνώστης να εξοικειωθεί με τις βασικές έννοιες του κράτους, ως βασικού δρώντος στο διεθνές σύστημα, της ισχύος, της εξισορρόπησης δυνάμεων, των διλημάτων ασφαλείας, της δομής του άναρχου διεθνούς συστήματος, του εθνικού συμφέροντος κλπ. Πιο συγκεκριμένα περιγράψαμε τη θεωρία του ρεαλισμού ως την κυρίαρχη θεωρία των Διεθνών Σχέσεων διότι δίνει την πιο ισχυρή εξήγηση για τον πόλεμο ο οποίος αποτελεί την συνηθισμένη συνθήκη ζωής στο διεθνές σύστημα. Αναφέραμε τους σπουδαιότερους θεωρητικούς των διεθνών σχέσεων που οφείλει να έχει υπόψη του κάθε μελλοντικός σπουδαστής, από τον Θουκυδίδη ως τον Kenneth Waltz και στη συνέχεια σταθήκαμε στο βασικό σημείο της θεωρίας του ρεαλισμού που είναι η άναρχη φύση του διεθνούς συστήματος. Στο διεθνές σύστημα παρατηρείται μια έλλειψη οργανωμένης τάξης, σε αντίθεση με την εσωτερική διακυβέρνηση ενός κράτους. Η έλλειψη μιας κεντρικής εξουσίας που να επιβάλλει την τάξη κάνει το διεθνές σύστημα άναρχο. Σε συνθήκες αναρχίας, όμως, τα πάντα επιτρέπονται αφού θα λέγαμε ότι επικρατεί το

«δίκαιο» του ισχυρότερου. Η αναρχία, λοιπόν, του διεθνούς συστήματος δημιουργεί ένα αίσθημα ανασφάλειας και φόβου μεταξύ των μονάδων του συστήματος. Η επιδίωξη της ισχύος στον ρεαλισμό είναι κεντρικό ζήτημα. Για να μπορέσουν να επιβιώσουν τα κράτη μέσα σε ένα άναρχο διεθνές σύστημα, αλλά και για να μπορέσουν να προασπίσουν τα συμφέροντά τους, είναι αναγκασμένα να αναζητούν ισχύ. Οι ρεαλιστές ενδιαφέρονται κυρίως για την «σκληρή ισχύ» (hard power), δηλαδή την οικονομική, διπλωματική και στρατιωτική δύναμη.

Αφού μελετήσαμε τα κύρια σημεία της θεωρίας του ρεαλισμού, κάναμε μια σύγκριση μεταξύ των δύο σημαντικών μορφών πολιτικού ρεαλισμού, που είναι ο «παραδοσιακός ρεαλισμός» και ο «δομικός ρεαλισμός» ή «νεορεαλισμός».

Στη συνέχεια της ερευνητικής μας μελέτης προσπαθήσαμε να ορίσουμε το αδύναμο κράτος. Ο όρος «αδύναμο κράτος» χρησιμοποιείται με μεγάλη συχνότητα στη διεθνή βιβλιογραφία των διεθνών σχέσεων από πολλούς αναλυτές, οι οποίοι ωστόσο δεν δίνουν πάντα τον κατάλληλο ορισμό του. Σε εκείνο που συμφωνούν όμως οι περισσότεροι είναι ότι ένα κράτος είναι αδύναμο, μόνο σε σχέση με ένα άλλο ισχυρότερο, στην παραδοχή δηλαδή της σχετικότητας της ισχύος για την οποία μιλήσαμε παραπάνω. Ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα στον τομέα της ασφάλειας είναι ότι η Ελλάδα μπορεί να είναι ένα αδύναμο-μικρό κράτος σε σχέση με την Τουρκία, αλλά η Κύπρος αντίστοιχα είναι ένα αδύναμο-μικρό κράτος σε σχέση με την Ελλάδα και η Τουρκία ένα αδύναμο-μικρό κράτος σε σχέση με τις ΗΠΑ. Στη μελέτη των διεθνών σχέσεων δεν μετράει το απόλυτο μέγεθος, αλλά η σχετική ισχύς. Ο όρος «αδύναμο κράτος» έχει επικρατήσει όχι μόνο γιατί αναφέρεται σε ένα μικρό κράτος, αλλά και γιατί μπορεί να χρησιμοποιηθεί και για κράτη που εμφανίζουν αδυναμία σε διάφορους τομείς.

Στη συνέχεια δώσαμε τα ποσοτικά και ποιοτικά κριτήρια που χρησιμοποιούν πολλοί αναλυτές στην προσπάθειά τους να ορίσουν το αδύναμο κράτος. Σύμφωνα με τον Handel, αυτό είναι και το μεγαλύτερο λάθος των διεθνών θεσμών και των λεγόμενων policy-makers, ότι δηλαδή υπάρχει ο κίνδυνος να αξιολογούν λάθος και με απλουστευτικές προσπάθειες τη σχετική θέση των κρατών στο διεθνές σύστημα ακριβώς επειδή εστιάζουν σχεδόν αποκλειστικά

σε ποσοτικά χαρακτηριστικά, ενώ αντίθετα αγνοούν κάποια ποιοτικά που, όμως, είναι στις περισσότερες περιπτώσεις πιο σημαντικά.

Αφού περιγράψαμε με τον καλύτερο δυνατό τρόπο τα αδύναμα κράτη και τη θέση τους στο διεθνές σύστημα, περάσαμε στην στρατηγική επιλογή της πυρηνικοποίησης. Τα αδύναμα κράτη ζουν υπό μια διαρκή κατάσταση ανασφάλειας στο άναρχο διεθνές σύστημα, επειδή φοβούνται ότι ανά πάσα στιγμή μπορεί να κηρυχθεί πόλεμος εναντίον τους. Η επιθυμία τους να προστατέψουν τον εαυτό τους από δυνητικούς επιδρομείς, τα υποβάλλει σε ένα διαρκές κίνητρο για αύξηση της ισχύος τους, ώστε να αντιμετωπίσουν την δύναμη του αντιπάλου τους. Στη θεωρία διεθνών σχέσεων αυτή είναι η λεγόμενη συμπεριφορά εξισορρόπησης δυνάμεων. Η εξισορρόπηση μπορεί να είναι εσωτερική ή εξωτερική. Εξωτερική εξισορρόπηση δυνάμεων σημαίνει να αυξήσεις την ισχύ σου μέσω ενός συνδυασμού συμμαχιών. Ενώ, εσωτερική εξισορρόπηση σημαίνει να αυξήσεις τις δικές σου συμβατικές ή πυρηνικές δυνάμεις. Η συμπεριφορά εξισορρόπησης δυνάμεων αναπτύσσεται και εκφράζεται μέσω πολιτικών, στρατιωτικών και πυρηνικών στρατηγικών.

Το ζήτημα των πυρηνικών όπλων αποτελεί το πιο φλέγον ζήτημα που αφορά στην ασφάλεια των αδύναμων κρατών. Κι αυτό γιατί κράτη με μικρές ικανότητες αντιμετωπίζουν συνεχώς τον κίνδυνο και τον φόβο ενός πλήγματος σε έναν άναρχο κόσμο. Τα αδύναμα κράτη έχουν να επιλέξουν μεταξύ της πολιτικής απόκτησης πυρηνικών όπλων και της πολιτικής του να παραμείνουν συμβατικά οπλισμένα σε μια εποχή που η διασπορά των πυρηνικών όπλων (proliferation) παίζει πρωταγωνιστικό ρόλο στο διεθνές σύστημα και αυξάνεται συνεχώς.

Αφού αναλύσαμε βασικές έννοιες της πυρηνικής στρατηγικής, όπως η πυρηνική επιλογή, ο πειθαναγκασμός, η αποτροπή κ.ά, αναφέραμε τα επιχειρήματα υπέρ και κατά της διασποράς των πυρηνικών όπλων, και κάναμε μια σύντομη αναδρομή στους βασικούς σταθμούς της Συνθήκης για τη Μη Διασπορά (NPT). Στη συνέχεια μιλήσαμε για τα κίνητρα και τα αντικίνητρα που έχει μια δύναμη στην απόφασή της να προχωρήσει στην πυρηνικοποίησή της, αλλά και στις επιπτώσεις που είχε παγκοσμίως η διασπορά των πυρηνικών όπλων. Από το 1945 και μετά, η φύση των πυρηνικών όπλων άλλαξε τις στρατιωτικές και τις πολιτικές σχέσεις, ενώ η διάδοση της τεχνολογίας των πυρηνικών και των

βαλλιστικών πυραύλων παγκοσμίως σημαίνει ότι περισσότεροι δρώντες είναι σε θέση να αποκτήσουν πυρηνικές δυνατότητες και ενδεχομένως να τις μεταφέρουν σε μεγάλες αποστάσεις.

Τέλος, η έρευνά μας καταπιάστηκε με τις περιπτώσεις της πυρηνικοποίησης, την περίπτωση της πυρηνικής αντιστροφής, της πυρηνικής αυτοσυγκράτησης και της πυρηνικής αντιστάθμισης, και με τους λόγους που οδηγούν τα κράτη σε κάποια από αυτές. Η κατανόηση αυτών των φαινομένων θα βοηθήσει στο να εξηγηθούν κρατικές συμπεριφορές, καθώς και το γιατί τα εφιαλτικά σενάρια περί επικίνδυνης διασποράς πυρηνικών στη δεκαετία του 1960 δεν υλοποιήθηκαν.

5.3 Προτάσεις για περαιτέρω μελέτη

Με βάση τα ευρήματα της παρούσας διπλωματικής εργασίας θα μπορούσαμε να διεξάγουμε έρευνα στις ακόλουθες κατευθύνσεις:

Στην παρούσα ερευνητική μελέτη έγινε προσπάθεια ανάλυσης της πυρηνικοποίησης κρατών, τα οποία όπως αναφέρθηκε στο δεύτερο κεφάλαιο είναι ορθολογικοί δρώντες και αναλογιζόμενα τη σχέση κόστους – οφέλους, δεν θα χρησιμοποιήσουν με ευκολία τα πυρηνικά όπλα που διαθέτουν. Τι θα γίνει, όμως, στην περίπτωση που τα πυρηνικά όπλα πέσουν σε χέρια τρομοκρατικών οργανώσεων; Τι αντίκτυπο θα είχε αυτό στην παγκόσμια ασφάλεια, αφού μιλάμε για ανορθολογικούς παίκτες που δεν είναι δυνατό να εκτιμηθεί η συμπεριφορά τους;

Εάν μελλοντικά αλλάξει ο συσχετισμός δυνάμεων του διεθνούς συστήματος και πάψει να είναι μονοπολικό θα λειτουργεί η αποτροπή; Σύμφωνα με πολλούς αναλυτές, οδηγούμαστε σε έναν πολυπολικό κόσμο, με τις αναδυόμενες και ραγδαίως αναπτυσσόμενες οικονομίες της ανατολής (Κίνα) να αυξάνουν συνεχώς την ισχύ τους. Σε αυτή την περίπτωση, θα υπάρχουν ακόμα οι στρατηγικές επιλογές της πυρηνικής αντιστροφής, αυτοσυγκράτησης και αντιστάθμισης ή τα κράτη θα επιδιώκουν ξανά την πυρηνικοποίησή τους όπως κατά τη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου;

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΑΝΑΦΟΡΕΣ

Ξενόγλωσση Βιβλιογραφία

Barry R. Schneider and William L. Dowdy, eds *Pulling Back from the Nuclear Brink: Reducing and Countering Nuclear Threats*, London, Frank Cass, 1998

Baylis John – Smith Steve, *The Globalization of World Politics*, Oxford University Press, 2005

Blechman Barry M. and Mackay Leo S. Jr., *Weapons of Mass Destruction: A New Paradigm for a New Century*, Occasional Paper No. 40 (Washington D.C.: Henry L. Stimson Center, 2000, σελ 4

Carr E. H., *The Twenty Years' Crisis 1919-1939: An Introduction to the Study of International Relations*, Palgrave, London 2001

Coll Steve, *Sweden's Quiet Quest: Nuclear Arms Option*, Washington Post, November 25, 1994, σελ A1

Doyle James, *Nuclear Rollback: A New Direction For United States Nuclear Policy?*, Ph.D. dissertation, University of Virginia, 1997

Freedman Lawrence, *The Evolution of Nuclear Strategy*, New York 1981, σελ 76

Gilpin Robert, *War and Change in World Politics*, Cambridge University Press, 1981

Handel Michael, *Weak States in the International System*, Frank Cass, 1990

Herman Kahn and Anthony J. Wiener, *The Year 2000*, New York, Macmillan, 1968, σελ 132-133

Hobbes Thomas, *Leviathan*, Penguin Classics, London, 1985

Hosokawa Morihiro, "Are U.S. Troops in Japan Needed? Reforming the Alliance," *Foreign Affairs*, Vol. 77, No. 4, July/August 1998, σελ 5

Iran's Nuclear Program, *The New York Times*, June 8, 2011

Iran's nuclear program helped by China, Russia, by Eli Lake, *The Washington Times*, July 5, 2011

Keohane Robert O., "Lilliputians' Dilemmas: Small States in International Politics", International Organization, 1969, σελ 293

Labs Eric J., "Do Weak States Bandwagon?" Ph.D. department of political science, Massachusetts Institute of Technology, 2008

Levite Ariel E., "Never Say Never Again, Nuclear Reversal Revisited, *International Security*", vol. 27, No. 3, winter 2002-2003

McSweeney Bill, "Identity and Security: Buzan and the Copenhagen School", Cambridge University Press, 1966, σελ 93

Mearsheimer John, "The Tragedy of Great Power Politics", W. W. Norton, New York, 2001

Migdal Joel, "State in Society: Study How State and Societies Transform and Constitute One Another", Cambridge University Press, Cambridge 2001, σελ 92-93

Migdal Joel, "Strong Societies and Weak States: State-Society Relations and State Capabilities in the Third World", Princeton 1988, σελ 269

Morgenthau Hans J., "Politics Among Nations: The Struggle for Power and Peace", Alfred A. Kopf, New York, 1955

Nye Joseph, "new Approaches to Nuclear Proliferation Policy", 1992, σελ 1293-1294

Orvick Nils, "NATO: The Role of the Smaller Members", 1966, σελ 92

Patrick Stewart, *“Weak States and Global Threats: Assessing Evidence of “Spillovers”*”, Working Paper No 73, Center for Global Development, Washington DC, 2006

Patrick Stewart, *“Weak states and global threats: Fact or fiction?”*, Center for Global Development, Washington DC, 2010

Platias Athanassios, *“High Politics in Small States”*, Ph.D, Cornell University, 1986

Potter William C., *“The Politics of Nuclear Renunciation: The Cases of Belarus, Kazakhstan and Ukraine”*, Occasional Paper No 22, Washington D.C., Henry L. Stimson Center, 1995

Reiss Mitchell, *“Bridled Ambitions: Why States Constrain Their Nuclear Capability”* Washington D.C.: Woodrow Wilson Center Press, 1995

Rothstein, *“Alliances and Small Powers”*, 1966, σελ 29

Rousseau Jean-Jacques, *“The Basic Political Writings”*, Hackett, Cambridge 1987

Sinai Joshua, *“Libya’s Pursuit of Weapons of Mass Destruction”*, Nonproliferation Review, Vol 4, No 3, spring 1997, σελ 92-100

Thucydides, *“History of the Peloponnesian War”*, New York 1951

Van Evera, S., *“Εισαγωγή στη μεθοδολογία της πολιτικής επιστήμης”*, Ποιότητα, Cornell University Press.

Waltz Kenneth, *“Theory of International Politics”*, Addison-Wesley, Massachusetts 1979

Waltz Kenneth, *“Man, the State and War”*, Columbia University Press, 2001

Waltz Kenneth, *“The Spread of Nuclear Weapons: More May be Better”*, 1981

Waltz Kenneth, *“Why Iran Should Get The Bomb”*, Foreign Affairs, July 2012

Ελληνική Βιβλιογραφία

Ήφαιστος Παναγιώτης, *“Η Κοσμοθεωρία των Εθνών”*, Ποιότητα, 2009

Κολιόπουλος Κωνσταντίνος, *Η Στρατηγική Σκέψη από την Αρχαιότητα ως Σήμερα*, Ποιότητα, 2008

Κουσκουβέλης Ηλίας, *“Εισαγωγή στις Διεθνείς Σχέσεις”*, Ποιότητα, 2005

Πλατιάς Αθανάσιος, *“Διεθνείς Σχέσεις και Στρατηγική στον Θουκυδίδη”*, Εστία 2007, σελ 57-58

Πανεπιστήμιο Πειραιώς

Ιστοσελίδες

www.oup.com/uk/booksites/politics (Oxford University Press)

www.euronuclear.org (European Nuclear Society)

www.carnegieendowment.org (Carnegie Endowment for International Peace)

www.gwu.edu (The George Washington University)

Πανεπιστήμιο Πειραιώς

Πανεπιστήμιο Πειραιώς